

LİBYA İÇ SAVAŞI VE ULUSLARARASI AKTÖRLER

EDİTÖR : KEMAL KISA

YAZARLAR : BANUNUR ÖZYAPICI, BETÜL İBİŞ, BİLGE CAN

TÜTÜNCÜ, CANSEL COŞKUN, EREN ÇETİN, HİLAL BÖÇKÜN,

MAHMUT MERT YÜCEL, MUHAMMED ERASLAN, SELEN ÇETİN,

SENANUR ÖZKARS, ÜLKÜ ÇAMURCU, YAĞMUR ARDIÇ

Giriş

Libya krizi, bugün gelinen noktada, darbeci ve '*şavaş lordu*' olarak bilinen Hafter ve kuvvetleri ile Libya hükümeti arasında gerçekleşen, Libya hudutları dahilinde meydana gelen bir iç savaştan ziyade, Türkiye'den Rusya'ya; ABD ve Fransa'dan Birleşik Arap Emirlikleri'ne kadar birçok ülkenin de çeşitli vasıtalarla dahil olduğu, uluslararası boyutta ele alınması gereken bir mesele haline gelmiştir.

Halihazırda Libya'da vuku bulan iç savaşı anlayabilmek için, özellikle yakın dönemde bu coğrafyada meydana gelen hadiseleri iyi bilmek gerekmektedir. Libya'nın, giderek birçok küresel ve bölgesel gücün faaliyet gösterdiği bir '*çatışma alanı*' haline gelmesi, esasen 2011 yılında Fransa öncülüğündeki NATO saldırısıyla Kaddafi iktidarının devrilmesiyle başlayan döneme, belki de daha da öncesine kadar götürülebilir. Buna ek olarak, Tunus, Cezayir ve Mısır gibi Libya'nın çevresinde yer alan birçok devleti de etkilemiş olan Arap Baharı sürecinin de Libya üzerindeki etkisi iyi analiz edilmelidir.

Libya krizinde meşru hükümete verdiği destekle mevcut dengeleri değiştiren ve bölgedeki ana aktörlerden biri haline gelen Türkiye, bu meseleye özel bir önem atfetmektedir. Türkiye, son yıllarda "*medeniyet coğrafyası*" gözüyle baktığı ve geçmişte Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde yer alan Afrika, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya gibi bölgelerde kimi zaman yumuşak güç, kimi zamansa sert güç unsurları vasıtasıyla etkin bir siyaset izlemektedir. Bu bağlamda da Türkiye, kendisi açısından tarihsel değeri bulunan, aynı zamanda da dini ve kültürel yakınlık duyduğu Libya'ya diğer aktörlerden farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, krizin çözümü için samimi bir çaba sarfetmektedir.

Bu raporda, Libya iç savaşına siyasi ya da askeri manada müdahil olan ana aktörlerden Türkiye, ABD, AB, Rusya, Yunanistan, İsrail, Fransa, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Mısır gibi devletlerin yanı sıra, Tunus ve Cezayir gibi daha pasif bir konumda bulunan devletlerin de Libya'ya yönelik politikaları incelenmekte; ayrıca Libya krizinin enerji boyutu, Doğu Akdeniz'deki mevcut dengeleri değiştirerek uluslararası alanda büyük yankı uyandıran ve Libya meselesiyle de doğrudan bağlantılı olan Türkiye ile Libya arasında imzalanan mutabakat ve geçmişten bugüne Libya'daki siyasi ve toplumsal dinamikler ele alınmaktadır. Dolayısıyla, bu raporda Libya iç savaşı birçok

açından incelenerek, meseleye yönelik bütüncül bir bakış açısı oluşturulması hedeflenmiştir.

Arap Baharı'ndan Günümüze Türkiye'nin Libya Politikası*

Libya'da 2011'den itibaren, Arap Baharı'nın etkisiyle yaşanan gelişmeler uluslararası boyutta birçok tartışmanın da konusu olmuştur. Birleşmiş Milletler'den ve farklı devletlerden tepki toplayan olaylar hakkında en kritik nokta, ülkelerin izlediği politikalar olmuştur. Türkiye de politikaları eleştirilen bu ülkeler arasında yer almaktadır.

2009 Yılında Türkiye, Libya'ya 13 yılın ardından başbakanlık düzeyindeki ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerin ardından diplomatik ve ekonomik ilişkiler, 2009 ekonomik krizinin etkilerine rağmen geçmişten daha yoğun bir şekilde ilerlemeye başlamıştır.¹ 23 Nisan 2009 tarihinde Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen ile Libya'nın Sanayi, Ekonomi ve Ticaretten sorumlu bakanı Muhammet Havei, sanayi bölgelerine yatırım yapılmasıyla ilgili bir serbest ticaret antlaşması imzalamışlardır.² 2010 yılına bakıldığında ise, Libya ve Türkiye'nin ilişkilerindeki ilerleme devam etmekteydi. 16 Şubat 2010 tarihinde iki ülkenin Ulaştırma Bakanları Ankara'da bir araya gelmiş ve sefer sayılarını arttıracaklarını açıklamışlardır.³ Ayrıca, bu görüşme sonrasında Libya Ulaştırma Bakanı Muhammet Ali Zidane, Türkiye ile iş yapmaktan memnun olduğunu açıklamıştır.⁴ Arap Baharı'ndan ve 2014 yılında Libya'da gerçekleşen devrimden önce genel itibariyle Türkiye, Libya ile ilişkilerini derinleştirmeye ve geliştirmeye çalışmıştır. Fakat, Hafter güçlerinin de etkisiyle Libya'daki durum değiştikçe Türkiye de bu değişikliğe uyum göstererek politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır.

15 Şubat 2011'de Libya'da başlayan protesto gösterilerinden sonra, halk hükümete karşı 17 Şubat'ta direnişe başlamış fakat en sert müdahaleyle karşılaşmıştır.⁵ Bu müdahaleleri takiben 11 Mart 2011'de AB Güvenlik Konseyi olağanüstü toplanmıştır.⁶ 17 Mart'ta ise Libya'daki şiddetin son bulması için yapılan çağrıda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararla Libya, uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir.⁷ Bu kararın ardından 19 Mart'ta Fransa, Birleşik Krallık ve ABD tarafından Kaddafi'ye karşı hava saldırıları başlamıştır.

Türkiye, Arap Baharı patlak verdiğinde; Mısır ve Tunus'taki otoriter yönetimlerin devrilmesini desteklerken; Libya ve Suriye örneklerinde de mevcut yönetimlerin reformlarını müzakere yoluyla temin etmeleri gerektiğini savunuyordu.⁸ Bu yüzden Türkiye, başlarda askeri müdahaleyi onaylamıyordu. Onaylamama sebebini de askeri müdahalenin bölgenin dokusuna zarar verecek ve bölgedeki istikrarsızlığı arttıracak olması olarak gösteriyordu.⁹ Bu doğrultuda Türkiye, askeri müdahaleye karşı olan ülkelerin (Rusya, Brezilya, Çin vb.) yanında yer almıştır. Askeri müdahaleye karşı çıkan ülkeler olmasına rağmen, Birleşmiş Milletler' de Fransa, ABD ve İngiltere'nin ağırlığıyla askeri müdahale kararı verilmiştir.

Türkiye'nin böyle bir durumda, eski geleneksel dış politikasını sürdürmeyeceği, bir gerçek haline gelmiştir. Suriye ve Libya ile geçmiş yıllarda fazlasıyla geliştirdiği ilişkiler sebebiyle Türkiye, dış politikasını belirlerken zor durumda kalmaya başlamıştır. Tam da bu sebepten ötürü, Türkiye katı bir politika benimsemek yerine kısa dönemi kapsayacak ve kısmen de olsa esnek bir dış politika benimsemeyi tercih etmiştir. Böylece Türkiye, Arap Baharı karşısında öncelikli olarak diplomasiyi kullanmak isterken, diplomasiyle çözülemeyecek konularda da askeri müdahaleyi desteklemiştir.¹⁰ 17 Mart'a kadarki süre zarfında Türkiye, askeri müdahaleyi desteklememiş fakat Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nun 1973 sayılı kararıyla birlikte, can kayıplarının önlenmesi amacıyla dört firkateyn ve bir denizaltı ile askeri müdahaleyi onaylamıştır.¹¹ Türkiye'nin böyle bir politika izlemesinin arkasındaki sebep, Arap Baharı'ndan sonra kurulacak olan düzenin belirsizliği olarak da nitelendirmek mümkündür. Ayrıca, Türkiye'de de benzer isyan hareketlerinin meydana gelme ihtimali de sebeplerden biri olarak gösterilebilir.

Türk dış politikasında büyük öneme sahip bir diğer konu ise Türkiye'nin Arap Baharı ülkelerine bir model devlet olarak gösterilmesinin yanı sıra, Türkiye'nin ABD ile işbirliği içerisinde Libya'yı yeniden yapılandırma çabası içerisine girmesiydi.¹² Fakat 2012 yılında Suriye'de patlak veren olaylardan dolayı Türkiye, Libya'yı öncelikliler listesinden çıkarmak zorunda kalmıştır ve bu süreçte Libya ile ilişkiler daha çok ekonomik boyutlarda ele alınmıştır. Siyasi olarak, ülkenin istikrarı için çabalanmış ve Libya'nın yeni başkanı, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından tebrik edilmiş, böylece Libya'ya tam destek verildiği gösterilmiştir.¹³ Libya'yla ekonomik ilişkilerin tekrar ivme kazanmasının sebebi ise devrim öncesi iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin artan yoğunluğudur.

Türkiye, Libya'daki ikinci iç savaştan sonra da bölgedeki istikrarı sağlamak için uğraşlar vermiştir. Hem diplomatik olarak ikili görüşmeler gerçekleştirmiş, hem de arabulucu rolü üstlenmiştir. Böylece bölgedeki iki farklı taraf arasında (GUK ve TM) bir antlaşmaya

varılması için Birleşmiş Milletler gözetimi altında arabuluculuk faaliyetlerine devam etmiştir.2014 yılında Libya başbakanı, Türkiye ziyaretinden sonra Libya ve Türkiye ilişkilerini “kardeşlik” adı altında nitelemiş ve Türkiye’ye teşekkürlerini sunmuştur.

2016 yılında FETÖ tarafından gerçekleştirilen darbe sonucunda, Libya Türkiye’ye olan desteğini göstermiş ve Kuzey Afrika’daki FETÖ okullarını kapatmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bunun sonucunda 2016 yılında, Libya’daki bir okul kapatılarak 4 öğretmen tutuklanmıştır.¹⁴ Bu dönemde Türkiye’nin yaşadığı birçok sorun olsa da Libya ile diplomatik ilişkiler aksatılmamış; aksine daha yoğun diplomatik adımlar atılmıştır.

Türkiye’nin bölgedeki tutumu birçok farklı ülke tarafından eleştiriye maruz kalmış; hatta bazı durumlarda bu eleştiriler, kınamaya kadar varmıştır. Örneğin; Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ve Fransa, Türkiye ile farklı tarafları desteklemelerinden dolayı bölgedeki Türk varlığından rahatsızlıklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Bölgedeki güvenlik sorunlarını çözmek isteyen Türkiye ise diğer ülkeler tarafından gösterilen tutumlar dolayısıyla sıkıntılar yaşasa da arabuluculuğa devam ederek istikrarı sağlamaya yönelik adımlar atmaya devam etmiştir. Hafter’e karşı Birleşmiş Milletler tarafından tanınan meşru hükümeti destekleyen Türkiye, Libya’nın isteği üzerine 2019 yılının Kasım ayında Libya ile Askeri İşbirliği ve Güvenlik Antlaşmasını imzalayarak ülke içerisindeki çatışmaya bir denge getirmek için uğraşmaya devam etmiştir. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın’a göre Türkiye, en başından beri diplomatik çözümler için uğraşıyor fakat Hafter tarafı, ateşkes ilanlarını ve barış antlaşmalarını ihlal ediyordu.¹⁵ Bunun yanı sıra Türkiye, Libya’nın ikinci bir Suriye vakasına dönmesinden endişe ediyor bu yüzden de askeri müdahaleler yerine öncelikle diplomatik çözümlere ağırlık vermek istiyordu.¹⁶ Bu sebepten dolayı, uluslararası camia ve Birleşmiş Milletler ile hareket eden Türkiye, bölgede Hafter’e sağlanan dış yardımlar kesilmeden ateşkes yapılamayacağı fikrini savunmaktaydı.

Hafter güçleri, Türkiye’nin bölgedeki varlığından fazlasıyla rahatsızdır. İlk olarak Hafter’in Ordu Sözcüsü Mismari, Türkiye aleyhinde açıklamalarda bulundu. Bu açıklamaya göre, Libya karasularındaki Türk gemileri hedef alınacak ve Libya’daki Türk varlığı “*düşman*” adı altında tanımlanacaktı. Daha sonra, 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ve Türkiye arasında “*Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası*” imzalanmasının ardından TBMM de kanun teklifini kabul ederek Mutabakat Muhtırasını onayladı.¹⁷ Hafter’i meşru bir lider olarak kabul etmeyen Birleşmiş Milletler ve Türkiye, asıl meşru liderin Serrac olduğunu dile getirmeye devam ediyorlar ve Hafter’i meşru bir lider olarak gören ülkelere de uyarıda bulunuyordu. Mutabakatın onayından sonra Libya’yı ziyaret

eden Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, “*Libya’daki kardeşlerimize gereken tüm desteği vereceğiz.*” diyerek Türkiye’nin verdiği desteği tekrardan dile getirmişti. Mutabakattan hemen sonra, TBMM tarafından 2 Ocak 2020 tarihinde onaylanan “*Libya Tezkeresi*” ile Türkiye, Libya’ya asker göndererek Libya’da barış ve istikrarın sağlanacağını savunuyordu.

12 Ocak 2020 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu arasında geçen görüşmeden sonra iki ülke ortak bir açıklama yaparak Libya’da ateşkes çağrısında bulunmuşlar ve bu ateşkes çerçevesinde Libya’da yıllardır savaşmakta olan iki tarafı bir araya getirme amacı taşıdıklarını belirtmişlerdir.¹⁸ Hafter, başta bu çağrıyı reddettiğini söylese de 14 Ocak tarihinde ateşkese uyulacağı belirtilen bir metin yayınlanmış ve ateşkesi onayladıklarını belirtmiştir. Böylece 19 Ocak’ta, Libya’daki ateşkesi görüşmek üzere Berlin’de yapılan konferansa on iki devlet ile Afrika Birliği, Birleşmiş Milletler, Arap Birliği ve Avrupa Birliği temsilcileri katılarak elli beş maddelik bir bildiri yayınladılar.¹⁹ Bu bildiri de, Libya’da dış güçlerin olmaması konusunda anlaşan taraflar, Hafter ve es-Serrac’ın görüşmesinin de İsviçre’de gerçekleşeceğini onayladılar. Ayrıca, Birleşmiş Milletler’in uygulayacağı ambargo konusunda da görüş birliği sağladılar.

Fakat, 29 Ocak’ta Emmanuel Macron, Türkiye’yi antlaşmaya uymamakla suçlayarak Türkiye’nin verdiği sözü tutmadığını söylemiştir.²⁰ Macron’a göre Türkiye, Libya topraklarına Suriyeli paralı askerleri yolluyordu. Buna karşılık Türkiye de bölgedeki istikrarsızlığın 2011 yılından beri Fransa’nın suçu olduğunu savunuyordu.²¹ Erdoğan ise daha sonra yaptığı açıklamalarda Libya’da Suriye Ulusal Ordusu’ndan askerler bulunduğunu onaylamış fakat bu askerlerin Suriye’den geldiğini ve Türkiye ile ilgileri olmadığını belirtmişti.²² Şubat ayında ayrıca Cenevre’de iki görüşme gerçekleşmişti. Bu görüşmeler Berlin Konferansı’nda kararlaştırılmıştı. Fakat Hafter, Türkiye desteğini çekmediği takdirde ve Suriye’nin paralı askerleri Libya’dan çıkmadığı sürece kalıcı ateşkesi kabul etmeyeceğini açıklamıştı.

Haziran ayında, Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Türkiye, bir kez daha meşru hükümete verdiği desteği göstermiştir. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Trablus’ta kontrolü ele geçirdiklerini duyurarak Türkiye’ye yardımları için teşekkür etti.²³ Bu sırada Mısır Dışişleri Bakanı Sami Şükrü, Türkiye’nin bölgedeki etkinliklerinin bir kez daha uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğunu belirterek, uluslararası camianın Türkiye’den Libya’ya asker getirmesine engel olması gerektiğini savunan bir açıklamada bulundu. Hemen ardından darbeci Hafter, Türkiye’yi Libya’daki iç savaşa

müdahale etmekle suçlayarak, Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah es-Sisi'den yardım talep etti. Bütün bu gelişmeler, bölgedeki ateşkes şansını azaltmakla birlikte gerginliği de bir üst seviyeye çıkarıyordu ve Hafter'in tarafında olan ülkeler geriye çekilmek zorunda kaldıkça Türkiye'yi suçlamaya devam ediyorlardı. O kadar ki, Hafter'in sözcüsü Mismari, Türkiye'nin Libya'yı işgal etmek için NATO üyeliğini kötüye kullandığını bile söylemiştir.²⁴

15 Haziran'da Emmanuel Macron da Mismari'yi destekler bir açıklama yaptı. Açıklamanın içeriği, Türkiye'nin NATO'yu kullanmaya çalıştığı ve agresif bir politika ile Libya'ya müdahale etmesinin kabul edilemez olması hakkındaydı. Fransa'nın bunu kabul edemeyeceğini ve NATO'yla görüşeceğini de açıklamıştı.²⁵ Fransa dışında Türkiye'nin politikalarından rahatsız olan bir başka ülkeyse Yunanistan'dı. 18 Haziran'da Yunanistan Başbakanı Miçotakis, Libya'daki düzenin Türkiye tarafından bozulduğunu iddia etmişti. 22 Haziran'da Macron tekrar açıklama yaparak Libya için çözümün Fransa'da olduğundan bahsederken Mısır'ın Türkiye hakkındaki endişelerini de anladıklarını belirtiyordu. 29 Haziran'da ise Macron tarafından, Hafter'i asla desteklemediğini ve Hafter'in Trablus'a saldırısını kabul edilemez olarak gören bir açıklama geldi.²⁶ Bu açıklamadan hemen sonra, Libya Dışişleri Bakanı açıklamanın çok geç geldiğini belirtti.²⁷ Öte yandan, Türkiye ile iş birliği içerisinde olan İtalya'ya ise 19 Haziran'da Dışişleri Bakanı tarafından teşekkür edilirken, bazı AB ülkeleri gibi bir darbecinin yanında yer almamalarının ne kadar sevindirici olduğundan da bahsediliyordu.²⁸

Temmuz ayındaki gelişmeler de pek farklı değildi. Temmuz ayında Yunanistan Dışişleri Bakanı Dendias, bölgedeki Türk varlığının uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirten bir açıklamada bulundu.²⁹ Daha öncesinde ise Hafter, Türkiye ile savaşmanın tüm dinler ve uluslararası yasalar tarafından onaylanan kutsal ve aynı zamanda ulusal bir görev olduğunu belirten bir açıklama yapmıştı.³⁰ 14 Temmuz'da ise Recep Tayyip Erdoğan, "*Libya'da Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen meşru hükümet, Türkiye desteklediği için yıpratılmaya çalışılmaktadır.*" demiştir. Fakat Mısır'ın Libya'daki Türkiye varlığına karşı olan söylemleri devam ediyordu. Bu yüzden Türkiye 17 Temmuz'da, Mısır'ın Libya müdahalesinin BMGK kararlarına aykırı olduğunu duyurmuştur.³¹ Temmuz ayında yaşanan bir diğer gelişme ise Avrupalı liderlerin ateşkes çağrısında bulunmalarıdır. Uluslararası camianın daha fazla tepki göstermesini isteyen Türkiye için, bu gelişme iyi bir başlangıç sayılsa da henüz kat edilecek çok mesafe olduğu ortadadır.

Sonuç itibariyle Türkiye, Arap Baharı'nın Libya'ya sıçramasının ilk zamanlarından itibaren bölgede diplomasi kullanarak arabulucu rolüyle, var olan sıkıntıları askeri müdahaleden önce diplomatik araçlarla çözmek için uğraşmıştır. 2014 yılında Hafter'in gerçekleştirdiği darbeden sonra ikiye bölünen ülkeye destek olmuş, her ne kadar farklı taraflardan tepki toplasa da görüşlerini değiştirmemiştir. Bundan sonra Libya'da ne gibi gelişmeler olacağı ise Türkiye'den ziyade, Türkiye'nin ve aynı zamanda meşru Libya Hükümetinin karşısında olan güçlere ve güçler arasındaki ateşkes olasılığına bağlıdır.

***BANUNUR ÖZYAPICI**

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Mezunu

KAYNAKÇA

¹ Özkan, M. (2011a). Türkiye'nin Afrika Politikası. Türk Dış Politikası Yıllığı, 2009. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (SETA)*

² (A.g.e)

³ Özkan, M. (2011b). Türkiye'nin Afrika Politikası, 2010. Türk Dış Politikası Yıllığı,2010. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (SETA)*

⁴ (A.g.e)

⁵ Bozkurt, A. (2013). Türkiye'nin Libya Olaylarında İzlediği Politikayı Realizmin İnsan Doğası, Güç ve Ahlak Tanımları Üzerinden Açıklamak. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, sayı 7.

⁶ Akgül, Ö. (2011). Libya'da İç Savaşa Dış Müdahale: Avrupa Birliği Devrimin Neresinde? *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 36.

⁷ Madak, Ö., Gençalp, E. (2020). 2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Askeri Müdahale Girişimi. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 3.

⁸ Duran, B., Yılmaz, N. (2012). Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri. Türk Dış Politikası Yıllığı,2011. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (SETA)*

⁹ A.g.e

¹⁰ Akgün, M. (2012). İsrail-Türkiye İlişkileri ve Arap Dünyasında Değişim. Türk Dış Politikası Yıllığı,2011. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (SETA)*.

¹¹ A.g.e

¹² Gözen, R. (2013). Türkiye'nin ABD Politikası 2012: Stratejik Konsensüs, Taktiksel Ayrışma. Türk Dış Politikası Yıllığı,2012. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (SETA)*.

¹³ Çakmak, C. (2013). Türkiye'nin Kuzey Afrika Politikası 2012. Türk Dış Politikası Yıllığı,2012. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (SETA)*.

¹⁴Yeni Şafak. (24.06.2016). "FETÖ'nün Libya'daki Okulu Kapatıldı." (<https://www.yenisafak.com/dunya/feotonun-libyadaki-okulu-kapatildi-2498995>)

-
- ¹⁵ CNN TÜRK. (08.07.2020). “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: Meşru Trablus Hükümetine Desteğimiz Devam Edecek.” (<https://www.cnnturk.com/video/dunya/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-mesru-trablus-hukumetine-destegimiz-devam-edecek-video>)
- ¹⁶ 27 Nisan 2019 tarihli 28. İstişare ve Değerlendirme Toplantısı.
- ¹⁷ Anadolu Ajansı. (05.12.2019). “Libya ile Doğu Akdeniz Mutabakat Muhtırası Kabul Edildi.” (<https://www.aa.com.tr/tr/libya/libya-ile-dogu-akdeniz-mutabakat-muhtirasi-kabul-edildi/1665101>)
- ¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (08.01.2020). “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Rusya Dışişleri Bakanı Sayın Sergey Lavrov ile Ortak Basın Toplantısı” (<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-rusya-db-ile-ortak-basin-toplantisi-8-1-20.tr.mfa>)
- ¹⁹ Anadolu Ajansı. (21.01.2020). “Berlin Konferansı Sonrasında Libya Krizinin Geleceği.” (<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/berlin-konferansi-sonrasinda-libya-krizinin-gelecegi/1709153>)
- ²⁰ BBC News. (29.01.2020). “Macron: Türkiye Libya Konusunda Verdiği Sözü İhlal Ediyor, Kaygılıyım.” (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51301737>)
- ²¹ Aljazeera (30.01.2020). “Turkey, France Engage In War of Words Over Libya” (<https://www.aljazeera.com/news/2020/01/turkey-france-engage-war-words-libya-200130072239352.html>)
- ²² Aljazeera. (21.02.2020). “Turkey’s Erdoğan Confirms sending Syrian Fighters to Libya” (<https://www.aljazeera.com/news/2020/02/turkey-erdogan-confirms-sending-syrian-fighters-libya-200221082443159.html>)
- ²³ Euronews. (04.06.2020). “Erdoğan’la Görüşen Libya Başbakanı Fayiz es-Serrac: Bu Zafer Hepimizin” (<https://tr.euronews.com/2020/06/04/erdogan-la-gorusen-libya-basbakan-fayiz-es-serrac-bu-zafer-hepimizin>)
- ²⁴ Deutsche Welle. (09.06.2020). “Libya’da Mısır’ın Ateşkes Girişimi Sonuç Vermedi.” (<https://p.dw.com/p/3dTwb>)
- ²⁵ Euronews. (23.06.2020). “Emmanuel Macron: ‘Turkey is Playing a Dangerous Game in Libya’” (<https://www.euronews.com/2020/06/23/emmanuel-macron-turkey-is-playing-a-dangerous-game-in-libya>)
- ²⁶ NTV. (30.06.2020). “Macron: Fransa, Hafter’i Desteklemiyor.” (<https://www.ntv.com.tr/dunya/macron-fransa-hafteri-desteklemiyor,Qfio9-Zy5UO5F01Pox3IDQ>)
- ²⁷ Anadolu Ajansı. (30.06.2020). “Macron’un ‘Fransa Hafler’i Desteklemedi’ Açıklamalarına Libya’dan Yanıt.” (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/macronun-fransa-hafteri-desteklemedi-aciklamalarina-libyadan-yanit/1894750>)
- ²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 19.06.2020. (mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-italya-db-ile-gorusmesi.tr.mfa)
- ²⁹ The New York Times. (21.07.2020). “Greece Says ‘Illegal’ Actions of Turkey Threaten NATO Cohesion.” (<https://www.nytimes.com/reuters/2020/07/21/world/europe/21-reuters-greece-germany-dendias-maas.html>)
- ³⁰ Libyan Express. (04.06.2020). “Haftar Declares Jihad Against Turkey and Calls on Arabs for Help.” (<https://www.libyanexpress.com/haftar-declares-jihad-against-turkey-and-calls-on-arabs-for-help/>)

³¹ Aljazeera. (18.07.2020). "Turkey's Erdogan Says Egypt's Actions in Libya are 'Illegal'" (<https://www.aljazeera.com/news/2020/07/turkey-erdogan-egypt-actions-libya-illegal-200717155305229.html>)

Bush'tan Trump'a ABD'nin Libya Politikası*

ABD'nin Libya politikasına bakıldığında, George W. Bush yönetimi tarafından ortaya atılan Büyük Orta Doğu Projesinin, bu politikanın temellerini oluşturduğu söylenebilir. (Tam adıyla: Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile Müşterek bir Gelecek ve İlerleme için Ortaklık) Soğuk Savaş sonrası mevcut düzenin değişmesi için ortaya koyulan projenin amacı, genişletilmiş ve Kuzey Afrika ülkelerini de kapsayan bölgeyi, yani yeni Ortadoğu'yu demokratikleştirme yoluyla güvenli hale getirmek ve teröre kaynaklık etmesini engellemek şeklindedir. Batıya göre, yeni Orta Doğu'da bölge insanının ruhu da yer almalıydı ve böylece halk sokağa döküldüğünde de ilk destek elbette ki Batıdan gelmiştir. Bu proje Libya'yı da kapsamaktadır ve ABD'nin asıl amacının, bölge üzerinde asıl çıkarlarını korumak yönünde olduğu söylenebilir.

2011 yılında başlayan ayaklanmalar sonrası Kaddafi ve muhalif güçler arasında her geçen gün artan çatışma sonrası BM Güvenlik Konseyi'nin desteğiyle ABD, Kanada, Fransa ve İngiltere askeri müdahale kararı almıştır. NATO tarafından başlatılan uluslararası müdahalede ABD, Şafak Yolculuğu Operasyonu adıyla diğer devletlerle birlikte bölgedeki ayaklanmaları bastırmaya çalışmıştır. ABD başkanı Barack Obama, arkadan öncülük etme stratejisiyle hava ve açık deniz askeri operasyonlarını diğer NATO üyeleriyle paylaşırken, kara savaşını yönetim karşıtı isyancılara bırakmıştır. Aynı zamanda, Obama "yük sadece Amerikanın olmamalıdır." diyerek kendisini doğrudan tehdit etmeyen Libya krizi için diğer devletlere mesaj vermek istemiştir.

ABD'nin kendine biçtiği demokrasi ve özgürlüğü yayararak insan hakları ihlallerinin karşısında seyirci kalmayacağına dair misyonu çerçevesinde yapılan bu müdahalenin arkasında, aslında Libya'nın sahip olduğu ham petrol rezervi yatmaktadır. Libya'nın Brega bölgesine yapılan saldırıdan sonra petrol fiyatı, 2008 sonrası ilk defa 100 ABD Dolarının üstüne çıkmıştır. İsyanların daha karmaşık hale gelmesi, ABD'yi tedirgin etmiş, bu yüzden de gelişmeleri kontrol altına almak için ABD tarafından böyle bir strateji izlenmiştir. 20 Ekim

2011de Kaddafi'nin yakalanıp öldürülmesiyle Libya, Geçici Konsey tarafından ele geçilmiştir.

ABD için en önemli gelişmelerden biri, 11 Eylül 2012 tarihinde Washington'un Libya Büyükelçisi Chris Stevens'in silahlı bir grup tarafından öldürülmesi olmuştur. ABD yönetimi bu olaydan sonra her ne kadar Libya'da barışı desteklemeye devam edeceğini söylese de etkin bir rol aldıklarını söylemek pek de mümkün değildir.2014 yılına gelindiğinde ise ülke daha da karışık bir hal almaya başlamıştır. ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ile bağlantılı olduğu iddia edilen Halife Hafter, darbe girişiminde bulunmuş, ülkenin büyük bir kısmını kontrol altına almıştır. Bunun üzerine BM tarafından 2015 yılında desteklenen ve uluslararası alanda tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti oluşturulmuştur. Ülke, Hafter'in kontrol ettiği Tobruk merkezli gruplar ve resmi olarak tanınan, ülkenin batı kesimini kontrol eden Ulusal Mutabakat Hükümetinin kontrolünde iki farklı yönetime ayrılmıştır. ABD ise, kesin bir taraftan yana ağırlığını koymayıp sadece UMH'yi tebrik ederek destekte bulunmuştur.

2016'da DEAŞ terörünün Libya'ya sıçramasıyla, Obama bu örgüte karşı yaptırım kararı aldığını açıklayarak UMH ile daha yakın ilişki içerisine girmiştir. Hatta terör örgütlerini Sirte bölgesinden temizlemek üzere UMH'nin talebi üzerine ABD tarafından "Odyssey Operasyonu"adı verilen hava saldırıları düzenlenmiştir. Burada dikkat çeken nokta ise ABD'nin UMH'ye verdiği destektir. ABD yönetimi tarafını burada kesin bir biçimde göstererek destek vermiştir. Pentagon verilerine göre ABD, Ağustos 2016'dan 2018 ortalarına kadar Libya'da terör örgütlerine karşı 501 hava saldırısı düzenlemiştir. Donald Trump döneminde ise Nisan 2018'de ABD yönetimi ile UMH arasında sınır ve havaalanları güvenlik programları için bir dizi anlaşma ve mutabakata imza atılmıştır. ABD Afrika Kuvvetleri Komutanlığı (AFRICOM) ve Avrupa ülkeleriyle UMH'ye güvenlik desteği için planlamalar yapmış, fakat aradan kısa bir süre geçmesine rağmen ABD yapılan planlamalar çerçevesinde güvenlik için bölgede bulunan askerlerini şaşkıncu bir şekilde geri çekmiştir. Böylece, ABD'nin o güne kadar ki gördüğümüz Libya stratejisi değişmeye başlamıştır. Trump, Hafter ile telefon görüşmesi yaparak Libya'nın istikrar ve güvenliği konusunu ele aldıklarını açıklamıştır. Mısır ve BAE'nin bölgede etkin rol oynaması Trump'ın strateji değişikliği yapmasına neden olmuştur. Hatta ABD bununla da kalmayıp İngiltere'nin BM Güvenlik Konseyi'ne verdiği Hafter'in Trablus'a yönelik saldırılarını durdurma kararını Rusya ile birlikte veto etmiştir. Son dönemde medyaya yansıyan bir habere göre ABD'nin asker heyetinden bir grubun Hafter ile gizli bir ateşkes anlaşması yaparak, petrol hilali bölgesinden tüm askeri varlığını çekmesini ve bu bölgede BM gözetiminde Avrupalı bir barış gücünün bulunmasını kabul etmesini istemiş, bu da ABD'nin Hafter'e verdiği son şans olarak değerlendirilmiştir.

Daha sonrasında yaşanan gelişmelere bakıldığında ise Libya'da Rusya'nın güç boşluğunu doldurarak daha etkin hale gelmesi, son dönemde ABD'yi rahatsız etmiş gibi görünmektedir. Rus özel güvenlik şirketi Wagner grubunun paralı askerleriyle, Rusya'nın Hafteri desteklemesinden rahatsız olan ABD hükümeti, Wagner grubunun başında bulunan Yevgeniy Prigozhin ile ilişkili kuruluş ve kişilere yönelik yaptırım kararı aldığını açıklamıştır. Gerekçe olarak Schenker, *'Belki de bu konuda Rusyadan gelecek yanıtta çekiniyorlar. Ancak Libyada daha güçlü ve daha ciddi bir rol almazlarsa (AB) bu iş daha çok uzayacak'* değerlendirmesinde bulunmuştur."

Sonuç olarak, ABD'nin Libya'daki politikasına bakıldığında, net bir stratejinin olmadığı görülmektedir. ABD'nin Libya'ya yönelik kesin ve tutarlı bir politikasının olmaması, Libya'daki güç dengelerini değiştirecek bir mahiyettedir. Rusya'nın Libya'daki aktif mevcudiyeti hem ABD'yi hem de AB'yi Libya sahnesine daha çok itmiştir. AFRICOM, Libya'daki önceliğinin terörist gruplar olduğuna vurgu yapmaktadır. Son dönemde ABD Savunma Bakanlığı'nın da bölgedeki etkin güçleri dengelemek için yeniden bir misyon çizilmesi gerektiğini vurgulaması, Libya konusunda ABD yönetiminin ikilemde kaldığının bir göstergesidir. Buradan da anlaşılacağı gibi ABD yönetimi Libya'da dengeleyici olarak bir strateji izlemek istemektedir. ABD, şu an için Rusya'nın karşısında yer alarak Hafter'e karşı çıksa da Libya'daki dengelerin değişmesi durumunda, ABD'nin de Libya politikasında değişiklikler görülmesi olasıdır.

***BETÜL İBİŞ**

Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler 4.Sınıf

KAYNAKÇA

Hook, W. Steven, Spanier, John, Amerikan Dış Politikası, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2018.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-wagner-grubunun-basindaki-prigozhine-yonelik-yeni-yaptirimlar/1911980> (21.07.2020)

<https://www.cnnturk.com/video/dunya/son-dakika-abd-heyeti-halife-hafterle-gizli-gorusme-yapti-video> (21.07.2020)

<https://www.indyturk.com/node/194546/d%C3%BCnya/abd%E2%80%99nin-libya-stratejisi> (21.07.2020)

<https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/abd-sonunda-farketti-rusya-avrupayi-guneyden-kusatiyor-kose-yazisi-17515> (21.07.2020)

<https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/kuzey-afrika-ve-libyanin-stratejik-derinligini-anlayabilmek-kose-yazisi-17598> (21.07.2020)

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/hafter-abd-pazarligi-petrole-avrupa-mi-konacak-1335198.html>
(21.07.2020)

TÜRKSAM, Libya Sorunun Çözümünde, BM, ABD, AB Ve NATO'nun İşlevleri Ve Muhtemel Senaryo,
<http://turksam.org/libya-sorunun-cozumunde-bm-abd-ab-ve-nato-nun-islevleri-ve-muhtemel-senaryo>
(21.07.2020)

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinin Libya Politikası*

Libya'da yaşanan siyasi problemlerin ve iktidar sorunlarının en büyük sebebi, Kaddafi rejiminin yıkılmasından sonra karşılaşılan dış müdahaleler olarak görülmektedir. Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği ve Türkiye ile Katar gibi ülkelerin desteklediği Ulusal Mutabakat Hükümeti dışında, Hafter güçleri Libya'da önemli bir güç sahibidir. Hafter, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Fransa ve Rusya gibi ülkeler tarafından desteklenmektedir. Libya'da yaşanan iç savaş, bölgede bulunan her ülke için güç dengesinin değişimi anlamına gelmekte ve güvenlik sebebiyle tehdit olarak algılanmaktadır. Fakat özellikle, Ortadoğu'nun zengin petrol rezervlerinin sahibi ve İslam dininin kutsal mekanlarını sınırları içerisinde bulunduran Suudi Arabistan ve kendisi gibi petrol zengini olan Birleşik Arap Emirlikleri, bölgede güç dengesinin bozulma tehdidinden en fazla etkilenecek iki ülkedir. Bu yüzden, bu iki ülkenin Yemen ve Katar gibi ülkelerin üzerinde de izledikleri saldırgan ve kendi siyasi güçlerini koruma odaklı dış politika stratejisi, Libya meselesinde de görülmekte ve aleyhlerine güç dengesinin değişmemesi adına çabalamaktadırlar. İki ülke de, Arap Baharı ile süregelen görüşlere sert tepkileriyle; demokratikleşme karşıtı, otoriter düzeni destekleyen ve müdahaleci bir tablo oluşturmuş, Hafter güçlerine gösterdikleri destek ile bu tabloyu tekrar gözler önüne sermişlerdir. Suudi Arabistan ve BAE, bölgede yer altı kaynakları açısından zengin ve jeopolitik konum açısından önemli olan Libya'nın meşru bir hükümet ile yönetilmesi yerine, kendi otoriter rejimlerini tehdit edemeyecek ve hatta güçlendirecek, askeri-despot bir yönetim şekli ile kontrol edilmesini tercih etmektedirler.

Suudi Arabistan ve BAE hükümeti, ulusal ve uluslararası kamuoyuna bir açıklama yapmak zorunda olmadıkları için manipülasyonu ve farklı grupları, diğer ülkelerin akıbetine müdahale etmek için dış politikalarında rahatça kullanabilmektedirler. Birleşik Arap Emirlikleri'nin sergilediği müdahaleci tutumun en büyük örnekleri olarak Wagner milis gücü ve Libya Ulusal Petrol Şirketi(NOC) gösterilebilir. Libya'da tekrar petrol ihracatı başlayacak iken, Hafter kuvvetlerinin müdahalesi ile durdurulmasında BAE'nin etkisi olduğu düşünülüyordu. Şirketin açıklaması ile beraber petrol blokajının arkasında BAEnin olduğu doğrulanmış oldu. Rus güvenlik şirketi Wagner bünyesinde çalışan paralı askerlerin, Libya'da Hafter güçleri yanında savaştıkları bilinmektedir. Yaklaşık iki bin yahut iki bin beş yüz kişiden oluşan bu Rus paralı asker grubun da, BAE tarafından finanse edildiği düşünülmektedir. Özetle, iki ülkenin de Libya'ya müdahalesi ve Hafter'e olan desteğinin temelinde, rejim değişimine ve demokratikleşmeye karşı katı bir tutumla beraber güç kaybetme korkusu vardır. Petrol kaynaklı büyüyen ekonomilerinde, Libya'nın limanlarının ve petrolünün geleceği, iki körfez gücünü yakından ilgilendirmektedir. Suudi Arabistan'ın veliaht prensi Muhammed bin Selman ve BAE'nin veliaht prensi Muhammed bin Zayid'in Ortadoğu'da izledikleri saldırgan dış siyaset, bölgede kendi lehlerine bir istikrar sağlayana kadar devam edecek gibi gözükmektedir.

*BİLGEÇAN TÜTÜNCÜ

Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler 3. Sınıf

Kaynakça

Bilinmiyor. (2020, Temmuz). Libya Bülteni. 17 Temmuz 2020 tarihinde <https://twitter.com/LibyaBulteni> adresinden erişildi.

Ataman, Muhittin ve Karaduman, M. Ali. (2020, Şubat). *BAE ve Suudi Arabistan'ın Libya Krizine Müdahalesi: Halkın İradesine Darbe Siyaseti*. 17 Temmuz 2020 tarihinde <https://setav.org/assets/uploads/2020/02/A308.pdf> adresinden erişildi.

Assad, Abdulkader. (2020,12 Temmuz). *Libya's NOC: UAE has instructed Haftar to maintain blockade on oil exports*. 17 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.libyaobserver.ly/news/libyas-noc-uae-has-instructed-haftar-maintain-blockade-oil-exports> adresinden erişildi.

National Oil Company. (2020,12 Temmuz). *NOC condemns renewed blockade of Libyan oil exports*. 17 Temmuz 2020 tarihinde <https://noc.ly/index.php/en/new-4/6030-noc-condemns-renewed-blockade-of-libyan-oil-exports> adresinden erişildi.

Bag, Mustafa ve Montalto, Lillo. (2020,25 Mayıs). *Wagner Grubu Kimdir?*. 17 Temmuz 2020 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/05/25/libya-da-hafter-ile-birlikte-savasan-rus-paral-savasc-lar-kimler> adresinden erişildi.

Rusya'nın Libyadaki Varlığı ve Muhtemel Sebepleri*

Rusya'nın Akdeniz'deki mevcudiyetinin tarihsel bir temeli bulunmaktadır.18.yüzyılın başlarından itibaren güneye inme ve sıcak denizlerde var olma emeline olan Rusya, bu coğrafyadaki mevcudiyetini gerek askeri gerekse iktisadi ilişkiler üzerinde temellendirmiş ve bu ilişkiler doğrultusunda özellikle de Levant Bölgesi'nde sağlamlaştırmaya çalışmıştır.

Bugün Libya'da izleri sürülen Rus varlığı, Rusların tarih boyunca süregelen gayeleriyle birlikte okunduğunda şaşırtıcı bir sonuç ortaya koymamaktadır. Zira hem Afrika kıtasına açılan kapı olması hem de Batı Akdeniz'e hâkim stratejik konumuyla Libya, Rusya'nın yüzyıllardır peşinde olduğu hedeflerine ulaşmasında kritik bir öneme sahiptir.

Rusya'nın bu bölgedeki mevcudiyetinin en önemli sebeplerinden biri olarak zikredilen sıcak denizlerde var olma arzusu, bilindiği gibi yalnızca Libya'daki Rus varlığı ile sınırlı değildir. Rusya'nın 1956 yılından itibaren Suriyeye askeri mühimmat satışı ve desteği sağlayarak Doğu Akdeniz'de kendisine güçlü bir konum elde etmeye çalışması bu manada örnek olarak verilebilir. Aynı zamanda Rusya'nın, mevcut iç savaşı bahane ederek geldiği ve 2015 yılı itibariyle Esad lehine savaşa doğrudan müdahil olduğu Suriye'de, Tartus Limanında hâlihazırda askeri gücü konuşlanmış bulunmaktadır. Rusya'nın Doğu Akdeniz'de gayelerine ulaşmak amacıyla bölgede kurduğu ilişkiler, jeopolitik açıdan kendisi için cazibe merkezleri olan Mısır, Lübnan, İsrail gibi ülkelerle de yoğun bir şekilde sürmektedir. Dolayısıyla Akdeniz söz konusu olduğunda tarihsel emelleri ve çıkarları doğrultusunda hareket eden Rusya'nın, Libya'da da varlığını göstermesi olağan bir durumdur.

Mevcut tabloda, Libya'da iki başlı bir durum söz konusudur. Bir tarafta, uluslararası arenada muhatap olarak kabul gören ve Birleşmiş Milletler tarafından tanınan, Türkiye'nin de desteklediği meşru Ulusal Mutabakat Hükümeti; diğer tarafta ise geçtiğimiz yıl itibariyle Rus paramiliter gücü Wagnerin de savaşa dâhil olarak destek verdiği ve bugün hala Libya'nın büyük bir kısmında kontrolü elinde tutan, ülkedeki gayrimeşru güçlerin lideri Hafter vardır. Bu ikili yapıda taraflar, kendilerini açıkça veya dolaylı yollarla destekleyen birçok aktörle temas halindedir. Rusya, ismi toplu mezarlarla gündeme gelen bir savaş suçlusunu olan Hafter tarafında olduğunu açık bir şekilde belirtmeyerek, Wagner ile olan ilişkilerini kabul etmeyerek ve Ulusal Mutabakat Hükümetinin karşısında yer almıyormuş görüntüsü vererek günün sonunda denklemin eksi tarafında bulunmak istememekte; böylece barışçıl yüzünü dünyaya göstererek algı yönetimi yapmakta, fakat aynı zamanda bilindiği gibi savaş suçlusunu Hafter'i destekleyerek bölgedeki çıkarlarını koruma amacını gütmektedir. Bu yönüyle Rusya, Libya'da bulunan aktörler arasında oldukça kritik bir konumda bulunmaktadır.

Bahsedilmesi gereken bir diğer husus olarak, 2011'de Birleşmiş Milletler'in Libya'ya yönelik askeri müdahale gerçekleştirilmesine dair karar oylamasında Rusya'nın, sivil can kayıplarını ve meselesinin bir ülkenin iç işlerine dair sorun olduğunu öne sürerek çekimser oy kullanması dile getirilebilir. Ne var ki, kararın kabulünün akabinde NATO'nun devreye girmesinin ardından isyancı güçleri desteklercesine Kaddafi yanlısı kuvvetlere karşı başlatılan hava operasyonları Rusya'ya göre, NATO'nun haddini aşması anlamına gelmektedir. Öyle ki; Putin yapılan müdahaleyi, tıpkı Kaddafi'nin de dile getirdiği gibi, ikinci bir "Haçlı Seferi"ne benzetmiştir. Libya'ya düzenlenen operasyonun ardından Rusya'nın hem NATO ile arası açılmıştır, hem de Rusya, SSCB döneminden beri sahip olduğu Mağrip (Kuzey Afrika)'teki önemli bir müttefikini kaybetmiştir. Bu sebeple, bugün Rusya'nın Libya topraklarındaki aktif mevcudiyeti ve sergilediği duruş, bir çeşit Batı'dan' rövanş alma' isteği şeklinde de değerlendirilebilir.

Kıtadaki önemli aktörler olan Avrupalı devletlerin Afrika kıtası üzerindeki emperyal etkileri, 1900'lerin ikinci yarısından itibaren kıta ülkelerinin bağımsızlıklarını peşi sıra ilan etmeleriyle birlikte yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Ayrıca, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu düzeninin sona erip, dünyanın giderek çok kutuplu bir düzene doğru evrilmesiyle birlikte ortaya çıkan Çin gibi yeni oyuncular da Afrika'da etkin bir biçimde faaliyet göstermektedir. Elbette ki Çin'in Afrika'da varlık göstermesi Rusya tarafından istenilen bir durum değildir. Zira iki ülke arasındaki rekabette kıta ülkeleriyle güçlü ilişkilere sahip taraf yeni düzende kurulmaya çalışılan tüm dengeleri bozucu bir etkiye sahip olacaktır. Afrika'da, Çin'in geri planında kalan bir Rusya ihtimali, Rusya'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da söz sahibi olma gayeleri ile uyuşmayan bir tablo ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bu sebepten dolayı, Doğu

Akdeniz'in Afrika'ya açılan kapısı konumunda bulunan Libya'nın anahtarına sahip olmak Rusya adına kritik bir önem arz etmektedir. Buna ek olarak, şu hususu da belirtmek gerekir ki; Kırım'ın ilhak edilmesi sebebiyle kendisine karşı birçok alanda ambargo uygulanan ve AB ülkeleri tarafından getirilen ekonomik yaptırımlar sebebiyle zorluk yaşayan Rusya'nın, doğalgaz üzerinden sağladığı gelirlerini kaybetmemesi gerekmektedir. Bu sebeple hem Leviathan bölgesindeki hem de Akdeniz'in geri kalanındaki potansiyel enerji kaynakları Rusya için oldukça önemlidir. Çünkü bilindiği üzere Rusya, bugünkü konjonktürde dünyanın en önemli enerji ihracatçıları arasındadır ve Akdeniz'de bulunacak yeni rezervlerin mevcut siyasi dengeleri değiştirebilme potansiyeli mevcuttur. Bu açıdan Libya, hem Güney Avrupa'ya enerji kaynaklarının akışını kontrol altında tutabilmek için, hem de Türkiye'nin Akdeniz'de Türk kıta sahanlığı içerisinde kendi münhasır ekonomik bölgesinde enerji aramasının önüne geçebilmek adına önemli bir ülkedir.

Libya ve Türkiye'nin kıta sahanlıklarının temasta olması ve iki ülke arasında imzalanan anlaşma sonucu Akdenizde başka bir aktörün hareketine neredeyse imkân tanınmaması sebebiyle, Libya'da Rusya için tehdit unsuru açığa çıkmıştır denebilir. Bu sebepten ötürü, Akdeniz'deki mevcut duruma Rusya hoşnut yaklaşmayacaktır.

Rusya, her ne kadar uluslararası kamuoyuna Libya'daki taraflardan birini açık bir biçimde desteklemeyen, tarafsız bir ülke görüntüsü yansıtmaya çalışsa da bilindiği üzere, Akdeniz coğrafyasındaki gayelerini nihayete erdirebilmek amacıyla Hafter yanlısı bir tutum sergilemektedir. Rusya'nın kendisiyle olan bağıını resmi olarak kabul etmediği Wagner paralı askerlerinin sürece dâhil olmasıyla birlikte Hafter güçlerinin ilerlemesi ivme kazanmıştır. "Savaş lordu" olarak anılan Hafter'e siyasi bir zemin oluşturma ve meşruiyet kazandırma çabası üzerine gerçekleşmiş olan Berlin Konferansı'nda silahlı grupların ve milis güçlerinin silahsızlaştırılması ve durumun akıbetinin siyasi çözüm zemininde belirlenmesine dair çokça vurgu yapılmıştır. Rusya da yapılan bu vurguları destekler nitelikte söylemlerde bulunmakta, uluslararası sahnede siyasi çözüm taraftarı olduğunu dile getirmekte, Hafter'i ateşkes yapmaya çağırmakta, Libya krizinin askeri bir çözümü olmadığına ve tüm sorunların müzakere aracılığı ile nihayete erdirilmesi gerektiğine dair açıklamalar yapmaktadır. Diğer yandan ise Libya'daki Rus menşeli, çatışmaların seyrine etki edebilme potansiyeli olan silah ve mühimmatların varlığını görmezden gelmektedir. Rusya, her ne kadar Berlin Deklarasyonu doğrultusunda açıklamalar yapsa da ülkenin bölgedeki varlığı açıklamalarıyla ters düşmektedir. Bu durum göstermektedir ki Rusya, Libya'da acelesiz, inkarcı, lakin hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik kararlı bir siyaset izlemektedir.

Kaynakça

AĞIR O. ve TAKAR M. (2016, Eylül). Rus-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı. KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:13, Sayı: 2

PEKER. H.S. ve ÖZTÜRK OKTAY. K. ve Şensoy Y. (2019, Ocak). Doğu Akdenizde Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiyenin Enerji Güvenliği. Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2019,Cilt:8 Say:1, 85-106

Dr. Dinmuhammed Atabek. (2019, Temmuz). Rusyanın Doğu Akdenizdeki Tutumu. Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2020, <https://ankasam.org/rusyanin-dogu-akdenizdeki-tutumu/>

Emrah Kekilli. (2020, Şubat). Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği. Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2020, <https://setav.org/assets/uploads/2020/02/A310.pdf>

Hatice Saka. (2020, Temmuz). Mısır İşgaline Davetiye Çıkardı: Hafter Yanlısı Tobruk Meclisinden Skandal Karar. Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2020, <https://www.yenisafak.com/dunya/misir-iskaline-davetiye-cikardi-hafter-yanlisi-tobruk-meclisinden-skandal-karar-3549245>

Mokhmad Akhiyadov. (2020, Nisan). GÖRÜŞ - Rusyanın Libya Politikası. Erişim Tairihi: 17 Temmuz 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-rusya-nin-libya-politikasi/1794069>

Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2020, Temmuz). Libya'da UMH Yeni Bir Askeri Birlik Kurdu. Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2020, <https://www.sde.org.tr/afrika/libyada-umh-yeni-bir-askeri-birlik-kurdu-haberi-17629#.Xw2MlwRBEkc.twitter>

Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2020, Temmuz). BM ile Libya Hükümeti Arasında Güvenlik Alanında İş Birliği Yeniden Başlıyor. Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2020, <https://www.sde.org.tr/afrika/bm-ile-libya-hukumeti-arasinda-guvenlik-alaninda-is-birligi-yeniden-basliyor-haberi-17619>

Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2020, Temmuz). Libya'da Hafter Saflarındaki Yabancı Paralı Askerlerin Sayısı Artıyor. Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2020, <https://www.sde.org.tr/afrika/libyada-hafter-saflarindaki-yabanci-parali-askerlerin-sayisi-artiyor-haberi-17585>

Stratejik Düşünce Estitüsü. (2020, Temmuz). "Diplomatik Misyonlar Artık Trablus'ta Faaliyete Başlayabilir".Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2020, <https://www.sde.org.tr/afrika/diplomatik-misyonlar-artik-trablusta-faaliyete-baslayabilir-haberi-17656>

Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2020, Temmuz). Libya'da Toplu Mezarlardan 40 Günde 225 Ceset Çıkarıldı. Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2020, <https://www.sde.org.tr/afrika/libyada-toplu-mezarlardan-40-gunde-225-ceset-cikarildi-haberi-17636>

Celia López. (2020, Mayıs).Que cherche la Russie en Libye ?Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2020, <https://atalayar.com/fr/content/que-cherche-la-russie-en-libye>

Marc Nexon. (2020, Mayıs).« En Libye, la Russie mène une stratégie de pinçagecontre l'Europe ». Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2020, https://www.lepoint.fr/monde/en-libye-la-russie-mene-une-strategie-de-pincage-contre-l-europe-30-05-2020-2377601_24.php

(Ocak,2020). Conférence de Berlin sur la Libye (19 janvier 2020). Erişim Tarihi: 18.07.2020, <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/libye/evenements/article/conference-de-berlin-sur-la-libye-19-01-20>

Türkiye – Libya Arasında İmzalanan Mutabakat Muhtırası ve Değişen Dengeler*

2000'li yılların başından beri Doğu Akdeniz, sahildar devletlerin yanı sıra birçok bölge dışı devletin ve aynı zamanda uluslararası enerji şirketlerinin odak noktası haline gelmiştir. Bölgedeki petrol ve doğalgaz rezervleri sebebiyle meydana gelen rekabet, gelecekte daha da artacak gibi görünmektedir. Konumuz açısından, Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması mutabakatının önemini anlamak için Doğu Akdeniz'de 2000 - 2019 yılları arasında yaşanan önemli gelişmeleri kısaca belirtmek gerekmektedir.

GKRY, 2019 yılına kadar Mısır (2003), Lübnan (2007) ve İsrail (2010) ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşmaları imzalamıştır.¹ GKRY, İsrail ile yaptığı anlaşmayla Lübnan'ın deniz yetki alanı haklarını, Mısır ile yaptığı anlaşmayla da Türkiye'nin deniz yetki alanlarını ihlal etmiştir.² GKRY ve İsrail, yaptıkları anlaşmalar ve ilan ettikleri münhasır ekonomik bölge (MEB) sınırlarıyla belirledikleri alanlarda çeşitli enerji firmalarına petrol ve doğalgaz arama, sondaj faaliyetleri yürütme hakları vermiştir.³

Yunanistan ve GKRY, Doğu Akdeniz hakkındaki politikalarını, Türkiye ile herhangi bir diyaloga veya iş birliğine başvurmadan, maksimalist bir deniz egemenliği anlayışıyla izlemişlerdir.⁴ Türkiye günümüze kadar devam eden bu süreçte, bölge ülkeleriyle, işbirliği ekseninde ve karşılıklı olarak hak ve menfaatlere saygıya dayalı olarak sorunların çözülmesini arzulamıştır. Türkiye'nin bu tutumuna karşın, Mısır, İsrail, GKRY ve Yunanistan

ise bölgeyle alakalı olarak yaptıkları anlaşmalarda ve Doğu Akdeniz Gaz Forumu, East-Med Boru Hattı benzeri projelerde Türkiye'yi diyalog ve işbirliğinin dışında bırakmışlardır.⁵ Yunanistan, tek taraflı olarak deklare ettiği MEB sınırlarıyla Türkiye'nin 148.000 kilometrekarelik alanını⁶ ve 2011 yılında ilan ettiği sismik araştırma sahasıyla Libya'ya ait 39.000 kilometrekarelik alanı da kendi yetki alanlarına katmıştır.⁷ Yunanistan'ın eylemleri, Türkiye ve Libya taraflarınca kabul görmediği için bu iki devlet ortak bir reaksiyon gösterme eğilimine girmiştir. Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye'nin⁸ diğer devletler tarafından ilan edilen MEB sınırlandırmalarında hakkaniyet ve iş birliğinden yoksun olarak haklarının gözardı edilmesi, Ankara'yı Doğu Akdeniz'de etkili adımlar atmaya yöneltmiştir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki uluslararası hukuktan doğan haklarını muhafaza etmek amacıyla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Libya UMH Başbakanı Fayiz es-Serrac ile 2019 sonbaharında çeşitli görüşmeler yapmıştır.⁹ İki ülkenin bölgedeki egemenlik haklarını korumak amacıyla yürütülen müzakereler neticesinde 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da *"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası"* devletlerin dışişleri bakanlarınca imzalanmıştır. 7 Aralık 2019 günü Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla birlikte anlaşma Türkiye tarafında yürürlüğe girmiştir.¹⁰ Anlaşmada Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti taraflar olarak adlandırılmıştır. İki ülke arasındaki ortay hat koordinatlarıyla belirtilmiş, Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırları belirlenmiştir. Belirlenen sınırlar anlaşmaya ek bir harita ile gösterilmiştir. Taraflardan birinin MEB'inden başlayıp diğerinin MEB'ine uzanan doğal kaynaklar olması durumunda, taraf devletler bu kaynakların işletilmesi konusunda yapılacak anlaşmalarla ilgili iş birliği yapabileceklerdir. Anlaşmanın bir diğer önemli maddesine göre, taraf devletlerden herhangi biri münhasır ekonomik bölgesinin sınırlandırılmasına ilişkin diğer bir devletle müzakerelere başlaması durumunda, bu taraf devlet diğer devlet ile nihai bir anlaşma yapmadan önce diğer tarafı bilgilendirecek ve diğer tarafla da müzakerelerde bulunacaktır. Böylece başka devletlerle masaya oturduğunda, taraflar, kendi haklarının korunmasını garanti altına almak için diplomatik bir kapı açmışlardır. Bu maddeler doğrultusunda her iki devlet egemenlik alanlarının ve haklarının korunması yolunda önemli bir adım atmıştır. Mutabakat, iş birliğini arttırıcı ve diplomasi yoluyla sorunların çözümüne yönelik olmasıyla gelecekteki anlaşmalar için iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Mutabakat, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) hükümlerinde yer alan *"hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacı ile"* (Madde 83) imzalanmış olup *"Deniz haritaları ve coğrafi koordinatlara ilişkin listeler"* (Madde 75 ve 84) Cumhurbaşkanı'nın onayı

ve Resmi Gazete'de yayınlanmasının ardından Birleşmiş Milletler'e Türkiye tarafından tescil ettirilmiştir.¹¹ Türkiye, uzun zamandır savunduğu adalet, dostane iş birliği ilkelerini mutabakat metninde de vurgulamıştır. Türkiye'nin dış politikada ilke olarak benimsediği olguları attığı somut adımlarda da göstermesi dikkat çekici bir noktadır. Türkiye, anlaşmada, tarafların uluslararası hukuktan doğan egemenlik haklarını ve yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin ilgili faktörleri göz önünde bulundurmıştır.¹² Türkiye'nin Libya ile imzaladığı anlaşma, KKTC ile 2011 yılında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasından sonra bir Doğu Akdeniz sahil devleti ile aynı konuda yapılan ikinci anlaşma olmuştur.¹³ Ayrıca bu anlaşmayla birlikte Türkiye, Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarının batı sınırlarının bir bölümünü de belirlemiştir.¹⁴

Yunanistan ve GKRY başta olmak üzere yapılan anlaşma, birçok ülke tarafından hoş karşılanmamıştır. Yunanistan ve ABD, Türkiye'nin BMDHS'ye aykırı hareket ettiğini iddia etmiştir.¹⁵ Yunanistan eyleme geçerek, anlaşmanın uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle BM'ye şikâyet başvurusunda bulunmuştur. Yunanistan tarafından ortaya atılan bir diğer iddia ise deniz alanlarının buluşmaması ve iki ülke arasında deniz sınırının olmadığıyla ilgilidir.¹⁶ Türkiye ise anlaşmanın hukuka uygun olarak hazırlandığını, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması yapılırken kıyı uzunluklarının ve yönlerinin hesaba katıldığını belirtmiştir.¹⁷ Anlaşmaya şiddetle karşı çıkan taraflardan biri de Avrupa Birliği'dir. Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz denklemindeki dolaylı varoluşunun temeli olan üye ülkeleri GKRY ve Yunanistan, anlaşmanın imzalanmasından sonraki süreçte Türkiye'ye yaptırım çağrısında bulunmuştur.¹⁸

Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan anlaşmayla alakalı bir diğer dikkat çeken konu da Libya tarafında bu uluslararası anlaşmanın geçerliliğinin tartışılmasıdır. Bunun sebebi General Halife Hafter'i destekleyen Tobruk'taki Temsilciler Meclisi'nin Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni, Libya'nın meşru temsilcisi olarak görmemesidir.¹⁹ Ulusal Mutabakat Hükümeti, 2015 yılında Libya Siyasi Anlaşması ile BM tarafından Libya'nın meşru hükümeti olarak resmen tanınmıştır.²⁰ Libya'daki iç savaşta sürekli olarak dengeler değişmektedir. Bu karmaşık durumda Ulusal Mutabakat Hükümeti, söz konusu anlaşmanın yürürlüğe girdiğini açıklamıştır.²¹ Temsilciler Meclisi ise anlaşmanın geçersiz olduğunu kendi tezleriyle ortaya koymuş ve anlaşmanın tanınmaması talebiyle BM'ye başvurmuştur.²² Bu gelişmeler esas alındığında, UMH'nin mi, yoksa Temsilciler Meclisi'nin desteklediği Hafter'in mi iç savaşı kazanacağı sorusunun cevabı, anlaşmanın geçerliliği tartışmalarına da son noktayı koyacak gibi görünmektedir.

Söz konusu mutabakat, GKRY ve Türkiye arasında gelecekte çeşitli anlaşmazlıklar doğurabilir. Çünkü GKRY'nin Mısır ile 2003 yılında yapmış olduğu sınırlandırma anlaşması ve 2019 Türkiye – Libya Mutabakatı sonucunda, Türkiye ve GKRY arasında, imzaladıkları söz konusu anlaşmalardan doğan kesişen yetki alanları oluşmuştur. Nitekim Türkiye ve GKRY, bazı şirketlere kesişen alanlarda ruhsat vermiştir. GKRY'nin Fransız ve Amerikan şirketlerine bu alanlarda ruhsat vermiş olması, gelecekte Doğu Akdeniz ile ilgili izlenen politika ve stratejilerde bu devletlerin daha etkin bir şekilde bölgede rol alacağına bir göstergesidir.

Sonuç olarak, Türkiye ve Libya ÜMH arasındaki bu anlaşma, Yunanistan'ın Mısır, İsrail veya GKRY ile bir deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması yapmadan önce imzalanmıştır. Mutabakat, Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi dar bir alana hapsedme stratejisine karşı savunma niteliğindedir. Türkiye, bu anlaşmayla birlikte, Yunanistan'ın tek taraflı olarak ilan ettiği münhasır ekonomik bölge sınırlarını yok saymıştır. Libya ise aynı sebepten dolayı kaybettiği deniz yetki alanından daha büyük bir deniz yetki alanına sahip olmuştur.²³ Türkiye ve Libya hükümetleri böylesine önemli bir konuda diğer devletlerden önce harekete geçtikleri için kendileri lehine önemli kazançlar elde etmişlerdir. Bunun yanı sıra ilgili mutabakat muhtırası, gelecekte diğer ülkelerle imzalanabilecek anlaşmalar için de bir kaynak oluşturacaktır. Türkiye ve Libya'nın attığı bu beklenmedik adım sebebiyle diğer sahildevletlerin benzer münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşmaları yapma hazırlıkları ivme kazanabilir. Bu durumda Türkiye, diğer kıyıdevletlerle, tıpkı mutabakat metninde belirtildiği gibi "*hakça sınırlandırma ve dostane ilişkiler ruhu*" prensibiyle etkili diyalog kurma yoluna giderek Doğu Akdeniz'de kendi adına daha fazla kazanç sağlayabilir.

***EREN ÇETİN**

Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Mezunu

Kaynakça

1.Stratejik Düşünce Enstitüsü. "Rum-Yunan İkilisi Mısır, İsrail ve Lübnan'ın Akdeniz'deki Haklarını Gasp Ediyor". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/rum-yunan-ikilisi-misir-israil-ve-lubnanin-akdenizdeki-haklarini-gasp-ediyor-kose-yazisi-14308>

2.TESPAM. "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları" [PowerPoint slaytı]. Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.tespam.org/cagatay-erciyes-libya-paneli-sunumu/>

3.Anadolu Ajansı. "Doğu Akdeniz'de enerji denklemi -1". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-1/1474137>

4.Anadolu Ajansı. "Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve MEB sınırlarını paylaştı". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261#>

5.Hürriyet. "Doğu Akdeniz Gaz Forumu 7 ülkenin katılımıyla kuruluyor". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dogu-akdeniz-gaz-forumu-7-ulkenin-katilimiyla-kuruluyor-41083275>

6.Sözcü. "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik milli stratejisi yok!..". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/ugur-dundar/turkiyenin-dogu-akdenize-yonelik-milli-stratejisi-yok-5295635/>

7.HABERTÜRK. " 'Komşu' Akdeniz'de, 'Münhasır Bölge ilanı' için harekete geçti". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.haberturk.com/komsu-akdeniz-de-munhasir-bolge-ilani-icin-harekete-gecti-2179378>

8.Anadolu Ajansı. "Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve MEB sınırlarını paylaştı". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261#>

9.Sputnik. "Libya: Türkiye'yle imzalanan mutabakat muhtırası, sınırlarımıza yönelik ihlallere verilen bir yanıt". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201912111040812725-libya-turkiyeyle-imzalanan-mutabakat-muhtirasi-sinirlarimize-yonelik-ihlallere-verilen-bir-yanit/>

10.Aynı gün iki ülke arasında "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Güvenlik ve Askeri İş Birliği Mutabakat Muhtırası" da imzalanmıştır. Bu anlaşmanın maddelerine göre, Türkiye ve Libya arasında geniş çaplı askeri iş birliği ve eğitim, güvenlik, danışmanlık hizmetleri verilmesi gibi konularda mutabık kalınmıştır.

11.Sözcü. "Bakan Çavuşoğlu'ndan 'Libya' açıklaması". Erişim Tarihi: 22.07.2020.

<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/bakan-cavusoglundan-libya-aciklamasi-5510883/>

12.TESPAM. "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları" [PowerPoint slaytı]. Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.tespam.org/cagatay-erciyes-libya-paneli-sunumu/>

13.Euronews. "ABD'nin Atina Büyükelçisi: Washington, Türkiye – Libya 'deniz mutabakatı'na karşı". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://tr.euronews.com/2019/12/13/abd-nin-atina-buyukelcisi-washington-turkiye-libya-deniz-mutabakatina-karsi>

14.Anadolu Ajansı. "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Aksoy: Türkiye ve Libya oldubittilere izin vermeyecek". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-sozcusu-aksoy-turkiye-ve-libya-oldubittilere-izin-vermeyecek/1660813#>

15.Euronews. "ABD'nin Atina Büyükelçisi: Washington, Türkiye – Libya 'deniz mutabakatı'na karşı". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://tr.euronews.com/2019/12/13/abd-nin-atina-buyukelcisi-washington-turkiye-libya-deniz-mutabakatina-karsi>

16.DW. "Yunanistan Türkiye-Libya anlaşmasını BM'ye şikayet etti". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.dw.com/tr/yunanistan-t%C3%BCrkiye-libya-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-bmye-%C5%9Fikayet-etti/a-51610044>

17.Anadolu Ajansı. "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Aksoy: Türkiye ve Libya oldubittilere izin vermeyecek". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-sozcusu-aksoy-turkiye-ve-libya-oldubittilere-izin-vermeyecek/1660813#>

18.Sputnik. "Kıbrıs ve Yunanistan'dan AB liderlerine Türkiye'ye yaptırım çağrısı". Erişim Tarihi: 22.07.2020. https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/202007171042477208-kibris-ve-yunanistandan-ab-liderlerine-turkiyeye-yaptirim-cagrisi/

19.Sputnik. "Tobruk'taki Temsilciler Meclisi: Trablus-Ankara anlaşması geçersiz, BM'den tanımamasını talep ettik". Erişim Tarihi: 22.07.2020. https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/201912121040827319-tobruktaki-temsalciler-meclisi-trablus-ankara-anlasmasi-gecersiz-bmden-tanimamasini-talep-ettik/

20.Vikipedi. "İkinci Libya İç Savaşı". Erişim Tarihi: 22.07.2020. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kinci_Libya_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1#:~:text=Aral%C4%B1k%202015'te%20%C5%9Ekiat'ta,aras%C4%B1ndaki%20uzun%20s%C3%BCren%20m%C3%BCzakerelerin%20sonucuydu.

21.Euronews. "Libya hükümeti, Türkiye ile imzalanan anlaşmaların yürürlüğe girdiğini açıkladı". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://tr.euronews.com/2019/12/08/libya-hukumeti-turkiye-ile-imzalanan-anlasmalar-deniz-sinir-mutabakati-yururluge-girdi#>

22.Sputnik. "Tobruk'taki Temsilciler Meclisi: Trablus-Ankara anlaşması geçersiz, BM'den tanımamasını talep ettik". Erişim Tarihi: 22.07.2020. https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/201912121040827319-tobruktaki-temsilciler-meclisi-trablus-ankara-anlasmasi-gecersiz-bmden-tanimamasini-talep-ettik/

23.Anadolu Ajansı. "Türkiye-Libya anlaşması: Doğu Akdeniz'de jeopolitik denklem değişiyor". Erişim Tarihi: 22.07.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasi-dogu-akdeniz-de-jeopolitik-denkleme-degisiyor/1661248#>

Tunus, Cezayir ve Mısır'ın Libya Sürecine Etkileri*

2010'da Tunus'ta başlayan iktisadi temelli Yasemin Devrimi, otoriter rejimler ile yönetilen Arap coğrafyasında büyük yankı uyandırmış ve Arap Baharı adıyla anılan isyan hareketleri diğer ülkelere de sıçramıştır. Bu bağlamda, en yıpratıcı süreçlerden birini de Libya yaşamıştır.2011 yılında Fransa'nın öncülüğünde Libya'da gerçekleşen NATO operasyonundan sonra, Libya iç savaşı bir iç mesele olmaktan ziyade birçok devletin müdahil olduğu uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Libya'yı önemli kılan en büyük unsur, petrol rezervleri sırasında dünyada sekizinci, Afrika'da ise birinci sırada yer almasıdır. Afrika üzerinden Avrupa ile komşu olması da Libya'nın jeopolitik önemini göstermektedir.

Libya iç savaşından en çok etkilenen ülkelerden biri de şüphesiz Libya'nın komşusu Mısırdır. Askeri bir darbe ile 2013 yılında iktidarı ele geçiren Sisi, demokratik yönetimli bir komşu istemediği için kendi anlayışına uygun olan Hafter'i açık bir dille desteklediğini belirtmiştir. Öyle ki, Hafter'in Trablus'a saldırısı konusundaki görüşmelerde Trump ile konuşarak Hafter'i desteklemesi için ikna etmiştir.

Mısır, savaşın bitmesini ve kötü giden ekonomisi için Libya'dan yardım almayı ümit etmektedir. Mısırlı Uluslararası ilişkiler ve Siyaset Bilimi uzmanı Prof. Dr. Issam Abdel Shafi, "*Libya'nın bölünmesi: Ufukta kara gözüküyor*" başlıklı makalesinde, "*Mısır askeri rejimi, Libya'daki hizmetleri karşılığında Libya petrol gelirlerinden pay elde etmenin yanı sıra daha fazla BAE mali desteği alma ve elde edilen dev silah anlaşmaları yoluyla Hafter güçlerini silahlandırmanın bir kapısı olma fırsatını buldu.*" diye belirtmiştir. Aynı zamanda Mısır, füze ve lojistik desteği ile Hafter'e alenen yardım etmektedir.

Diğer yandan Arap Baharı sürecini yumuşak geçişlerle atlatan Cezayir ve Tunus, komşuları Libya'daki çatışmaya müdahil olacak dış unsurlardan çekinmekte ve bu hususu güvenlik tehdidi olarak görmektedir. Cezayir, krizin Libya'nın egemenlik haklarına saygılı bir şekilde ve askeri değil diplomatik yollarla çözülebileceğini belirtmiş ve BM önderliğinde Libya'yı barış müzakeresine davet etmiştir. Böylece her iki tarafa da eşit mesafede durmuştur. Tunus ile Cezayir'in ortak noktası, Libya'nın barış masasına oturmasını ve dış müdahaleleri doğru bulmamalarıdır. Ayrıca Tunus, bu sürecin Libya'nın komşu ülkeleri Mısır, Cezayir ve Tunus tarafından yürütülmesini dile getirmiştir.

Bugün Tunus ve Cezayir'in bu meseledeki tarafsız duruşunun arkasında, geçmişte yaşadıkları olaylardan aldıkları dersin olduğu söylenebilir. Cezayir, 1990-2000 yılları arasında yaşanan iç savaş sürecinin yaralarını yeni yeni sarmaya başlamış, nihayetinde istikrar yakalayabilmiştir. Arap Baharı sürecini de atlatan ülke, tekrardan kaosa sürüklenmek istememektedir. Cezayir, Afrika'da yüzölçümü en büyük olan ülkedir ve sınırlarını korumakta zorluk çekmektedir. Aynı zamanda, Afrika'da en fazla silah ithalatı yapan ülke, Libya iç savaşını diğer komşuları gibi büyük bir güvenlik meselesi olarak görmektedir. Abdulmecid Tebbun Cezayir'de başa geldiği ilk gün, Libya meselesine genişçe yer vermiş, askeri müdahaleye karşı olduğunu diplomatik, barış masası kurma odaklı olduklarını dile getirmiştir.

Tunus ise devrimden sonra daha seküler ve demokratik bir yol içerisine girmiştir. Libya iç savaşına bakıldığında, birçok dini grubun çatışmaya katılmasından dolayı, Tunus'un bu meseleye müdahil olması ülkenin vizyonu ile çakışan bir durum ortaya çıkaracaktır.

Türkiye'nin 27 Kasım 2019'da Libya ile deniz yetki alanlarını sınırlama konusunda ve 20 Aralık 2019'da askeri alanda yaptığı anlaşmaların ardından, Tunus ve Cezayir'e sık sık ziyaretler gerçekleştirmiştir. 25 Aralık 2019'da gerçekleşen Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Tunus ziyaretinde askeri üs konusu gündeme gelmiş, ancak ertesi gün Tunus'un yaptığı *"Tunus, herhangi bir koalisyona üye olmayı ya da herhangi bir taraftan yana saf tutmayı kesinlikle kabul etmemektedir."* açıklaması ile bir kez daha Tunus, tarafsız olduğunu göstermiştir.

Türkiye'nin Libya'ya asker göndermesi ile Mısır yönetimi bunun yanlış olduğunu belirterek kınamış, Libya sürecini görüşmek için Yunanistan, Fransa, İtalya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni davet etmiştir. Mısır lideri Sisi, Sirte ve Cufra'nın kırmızı çizgileri olduğunu ve son çare olarak askeri müdahalede bulunacağı söylemlerinde bulunmuştur. UMH'nin Haziran ayında Sirte ve petrol konusunda önemli bir üs olan Cufra'yı almak için harekete geçmesi Mısır'ı karşı atağa geçirmiştir. 14 Temmuz 2020 itibariyle Mısır cephesinde bazı hareketlenmeler yaşanmış, Temsilciler Meclisi Sisi'yi davet etmiştir. 17 Temmuz'da ise Sisi,

Libya aşiretleri ile görüşmeler yapıp askeri müdahale sinyalleri vermiştir. Ancak UMH, Mısır'ın bu yaklaşımını barıştan uzak, çıkarıcı bir adım olarak görmektedir 20 Temmuz'da ise Mısır parlamentosu askeri müdahale için onay vermiştir.

Libya iç savaşında, Libya'nın komşularının etkilerine bakıldığında, Hafter yanlısı Mısır, sürecin büyük bir parçasıyken, Cezayir ve Tunus ise geri planda kalan devletler olarak göze çarpmaktadır. Sisi'nin başa gelmesiyle Mısır, askeri anlamda çok fazla harcamalar yapmıştır. Mısır'ın bölgede küçümsenemeyecek bir güce sahip olduğu ortadadır, ancak Libya sürecinde barışı sağlayacak güçte olmadığı ve BAE'nin desteği ile süreci yürüteceği tahmin edilebilir. Cezayir ve Tunus ise müdahalelerin ve bölgedeki aşiretlerin silahlandırılmasına karşı olduklarını, olası bir krizde Somali ya da ikinci bir Suriye vakasıyla baş edemeyeceklerinin bilincindedirler. İstikrarlı bir Libya'nın, ülkenin çok fazla kabileyeye sahip olmasından dolayı, bir koalisyon ile sağlanabileceği ön görüşünü sunmuşlardır. Dolayısıyla, Hafter ve Temsilciler Meclisini desteklemekten uzak bir konumdadırlar.

***HİLAL BÖÇKÜN**

Abant İzzet Baysal Üniversitesi 4.Sınıf

KAYNAKÇA

Ayhan, V.(2011, 10 21). Kaddafi Devriminin Sonu ve Tunus 'Yasemin Seçimleri'nden Gözlemler-1.orsam.org.tr: 18.07.2020 <https://www.orsam.org.tr/tr/kaddafi-devriminin-sonu-ve-tunus-yasemin-secimleri-nden-gozlemler-1/>

Nusayr, Z.(2017). Libya Krizi ve Cezayir girişimi. ALJAZEERA TURK: 18.07.2020 <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/libya-krizi-ve-cezayir-girisimi>

Abdallah, A.R.,& TOPÇU,G.(2019). Cezayir tarihindeki 5 önemli halk hareketi. Aa.com.tr: 18.07.2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cezayir-tarihindeki-5-onemli-halk-hareketi-/1427978>

Battır,O.,& Özşahin,M.(2019). Arap Baharı Sonrası Ortadoğu Bölgesel Dönüşüm ve Reaksiyonlar. İstanbul: Genel Satış ve Pazarlama Yayınevi.

Libya'da kim neyin peşinde? (2019). Fikirturu.com: 18.07.2020 <https://fikirturu.com/jeo-strateji/libyada-hangi-ulke-neyin-pesinde/>

Şahin,M.,& Yılmaz,M.(2020) 5 Soru: Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Cezayir Ziyareti. Setav.org: 19.07.2020 <https://www.setav.org/5-soru-cumhurbaskani-erdoganin-cezayir-ziyareti/>

AB'den Mısır'a Libya'da yeni arayışlar.(2020).fikirturu.com: 19.07.2020 <https://fikirturu.com/jeo-politik/abden-misira-libyada-yeni-arayislar/>

Cezayir ve Tunus'un Libya çelişkisi.(2020). Fikirturu.com: 19.07.2020 <https://fikirturu.com/jeo-strateji/cezayir-ve-tunusun-libya-celiskisi/>

Duman,S.(2020). Emperyalizmin Gölgesinde Libya Sorunu.Karadeniz Araştırmaları,s.301-319.

Koç, M.,Birgin,C.F.,& Binici,D.(2020). Libya Krizinin Dünü-Bugünü ve Yarını: Doğu Akdeniz Çanağından Bir Bakış. Gencdiplomatar.com: 19.07.2020
<https://www.gencdiplomatar.com/masalar/ortadogu/libya-krizinin-dunu-bugunu-ve-yarini-dogu-akdeniz-canagindan-bir-bakis.html>

Libya Petrol Kurumu: Üretim durdurulmasının maliyeti 7 milyar dolardan fazla.(2020).
Globalsavunma.com.tr: 18.07.2020 <https://www.globalsavunma.com.tr/libya-petrol-kurumu-uretimin-durdurulmasinin-maliyeti-7-milyar-dolardan-fazla.html>

Libya Son Durum Haritası.(2020). Stratejikortak.com: 20.07.2020
<https://www.stratejikortak.com/2020/07/libya-son-durum-haritasi.html>

Mısır Cumhurbaşkanı Sisi kabile liderleriyle görüştü.(2020) globalsavunma.com.tr: 16.07.2020
<https://www.globalsavunma.com.tr/misir-cumhurbaskani-sisi-libyali-kabile-liderleriyle-gorustu.html>

Mısır Parlamentosu'ndan Libya tezkeresine onay.(2020). Tr.sputniknews.com: 20.07.2020
<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/202007201042491798-misir-parlamentosundan-libya-tezkeresi-onay/>

Mısır'dan Libya'ya askeri müdahale sinyali: 'Sirte ve Cufra kırmızı çizgimizdir'.(2020). Sendika.org: 20.07.2020
<https://sendika63.org/2020/06/misirdan-libyaya-askeri-mudahale-sinyali-sirte-ve-cufra-kirmizi-cizgimizdir-590562/>

Yaşar,N.T.(2020). Türkiye'nin Libya'daki rakiplerinin bir sonraki hamlesi ne? Fikirturu.com: 20.07.2020
<https://fikirturu.com/jeo-strateji/turkiyenin-libyadaki-rakiplerinin-bir-sonraki-hamlesi-ne/>

Türkiyenin Libya Politikasının Enerji Boyutu ve Doğu Akdeniz*

Akdeniz, antik çağlardan günümüze önemini hala koruyan ve korumaya devam edecek bölgelerin başında gelmektedir. Bu bölge coğrafi keşiflere kadar dünyanın önde gelen ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Tarihi İpek Yolu, Çin'in bir ucundan Antakya'ya, Antakya'dan Akdeniz'e bağlanırdı.İpek Yolu'ndan gelen ürünler gemilerle Avrupa ve Kuzey Afrikaya giderdi.Ancak, coğrafi keşiflerin yaşanmasıyla birlikte Akdenizin önemini azalmaya başlamıştır.Büyük bir zenginlik nedeni sayılan Doğu Akdeniz'e hâkim olma mücadelesi o dönemlerde rafa kalkmıştır.Daha sonra Süveyş Kanalı'nın açılması ve 20. yüzyılda petrolün artan değeriyle birlikte Ortadoğu petrolerinin varlığının tespiti, Akdeniz'in bilhassa Doğu Akdeniz olarak bilinen bölgenin yeniden çok önemli hale gelmesini sağlamıştır.

Doğu Akdeniz, günümüzde, tarihte devletlerin ve imparatorlukların arasında yaşandığı gibi yeniden bir hâkimiyet mücadelesine sahne olmaktadır. Bunun nedeni, 2009 yılında Tamar sahasının keşfiyle başlayan ve ard arda devam eden büyük doğal gaz sahalarının keşifleridir. Doğu Akdeniz'de ilk önemli keşif, bahsedildiği üzere 2009 yılında İsrail'e ait Tamar bölgesinde gerçekleşen doğal gaz keşfidir. Tamar sahasındaki keşifleri, yine İsrail'de keşfedilen Leviathan (2010) sahası ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ndeki Afrodit(2011) sahasında yapılan keşifler izlemiştir. Asıl büyük keşif ise 2015 yılında Mısırın Zohr sahasında yapılan keşif olmuştur. Yapılan araştırmalar ve çalışmalar, Doğu Akdeniz'de mevcut keşfedilmiş doğal gaz rezervinden çok daha fazlası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu keşifler tüm dünyanın gözünü Doğu Akdeniz'e çevirmesine neden olmuştur. Gerçekleşen bu keşifler aynı zamanda bölge ülkeleri arasında enerji kaynaklarına sahip olma mücadelesinin başlamasına neden olmuştur. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) tartışmaları da bu kapsamda ele alınması gereken bir meseledir.

Münhasır Ekonomik Bölge; kıyı devletlerine kıyından 200 mil uzaklığa kadar olan bölgede araştırma yapma, deniz ve enerji kaynaklarını çıkartma ve kullanma hakkı veren alandır. Tek taraflı ilan edileceği gibi antlaşmalar yoluyla da ilan edilebilir. Her bölgenin ve coğrafyanın kendisine has şartlar barındırdığı düşünülürken BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde verilen bu hakkın her coğrafyada aynı şekilde kullanılamayacağı bir gerçektir.

Doğu Akdeniz'de MEB sınırlarını belirleme tartışmasının merkezinde olan ülkeler Türkiye, KKTC, GKRY ve Yunanistan'dır. Tartışmanın nedeni ise Yunanistan ve GKRY'nin uluslararası hukuku ve hakkaniyeti dikkate almamalarıdır. Yunanistan ve GKRY, yaptıkları antlaşmalar ve beyanlarıyla KKTC ve Türkiye'nin haklarını gasp etmektedirler. Yunanistan ve GKRY'nin bu tek taraflı adımları, Türkiye ve KKTC'yi Doğu Akdeniz'de daha aktif politikalar izlemeye itmiştir. Türkiye'nin Libya politikası büyük bir zincirin son halkasıdır. Bu halkayı anlamak için Türkiye'yi bu politikayı uygulamaya mecbur bırakan arka plana bakmak gerekmektedir.

Libya

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayıp daha sonra dalga dalga diğer Arap ülkelerine yayılan ve Arap Baharı ismini alan protestolar Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da önemli değişikliklere neden oldu. Tunus ve Mısır gibi ülkelerde iktidar değişikliklerine neden olan protestolar; Suriye, Libya ve Yemen gibi ülkelerde çok parçalı ve istikrarsız devlet yönetimine neden olmuştur.

Afrika kıtasının en büyük petrol rezervine sahip olmasıyla ve Doğu Akdeniz'e kıyısı olması nedeniyle Libya, jeopolitik açıdan önemli bir ülkedir. Tunus'ta başlayan halk ayaklanmalarından, Libya'yı 42 yıl boyunca yöneten Muammer Kaddafi de nasibini almıştır. Halk gösterileri ve NATO'nun Fransa öncülüğündeki müdahalesi sonucunda Muammer Kaddafi devrilmiştir. Kaddafi'nin devrilmesinden sonra işler planlandığı gibi gitmemiş, Libya'da Kaddafi'ye karşı birlik olan taraflar kendi aralarında güç mücadelesine girişmişlerdir. Bahsedilen güç mücadelesi aradan geçen dokuz yıla rağmen sona ermemiştir. Hâlihazırda Libya'daki meşru UMH ile Hafter arasındaki savaşta, kendi çıkarlarını maksimize etmek maksadıyla birçok yabancı güçte bu mücadeleye taraf olmuşlardır. Libya'nın petrol rezervlerine bakıldığında da büyük güçlerin ve bölgesel güçlerin Libya'da yaşanan krize müdahil olması şaşırtıcı değildir. Fakat özellikle Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelere baktığımızda, Libya'daki iç savaşa taraf olan devletlerin amacının sadece Libya içindeki değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz'de elde etmek istediği kazançları olduğu söylenebilir. Libya'daki iç savaşta desteklediği tarafa askeri destek veren ülkeler olduğu gibi, sadece siyasi destek açıklayan ülkeler de vardır.

İç savaş nedeniyle Libya, Doğu Akdeniz'deki enerji ve bölge kapma mücadelesinin dışında kalmıştır. Libya'nın Doğu Akdeniz'e yönelik politikalar geliştirememesi, Yunanistan'ın Libya'ya ait olan bölgelere sahip çıkmasına neden olmuştur. Türkiye, sadece UMH'ye Libya içinde destek olmakla kalmamış, Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladığı *Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*" ile Libya'nın Doğu Akdeniz'de önemli bir oyuncu olmasını ve Libya halkının mavi vatanına sahip çıkmasını sağlamıştır. Libya ve Türkiye'nin birlikte kendi bölgelerine sahip çıkması, Yunanistan ve GKRY nezdinde Avrupa Birliği ülkelerini ve Doğu Akdeniz'deki diğer politik ortakları Mısır ve İsrail'i rahatsız etmiştir.

Mısır

Arap Baharı'nın önemli oranda politikalarını etkilediği diğer bir Doğu Akdeniz ülkesi Mısır'dır. Arap ülkelerindeki halkların genel olarak taleplerinin benzerleri, Mısır halkı için de geçerlidir. Halk ekonomik olarak daha refah bir toplum ve daha özgür siyasi haklar talep ederek protestolara başlamıştır. Polislerin sert müdahalelerine ve internetin erişime kapatılmasına rağmen azalmadan büyümeye devam eden protestolara, Hüsnü Mübarek daha fazla dayanamarak 11 Şubat 2011'de istifasını vererek görevi bırakmıştır.

Hüsnü Mübarek'den sonra Mısır devlet başkanlığı koltuğuna Muhammed Mursi oturdu. Mursi'nin gelmesi Mısır için politika değişikliği demektir. Bu politika değişikliğinden Doğu

Akdeniz politikası da etkilendi. Mübarek zamanında 2003 yılında GKRY ile imzalanan MEB sınırlandırma antlaşması iptal edildi. Doğu Akdeniz’de Türkiye ile iş birliği içinde bir politika izlenmeye başlandı. Mursi’nin yaptığı dış politika hamleleri askeri darbe nedeniyle son bulmuştur. Muhammed Mursi’nin yerine darbeye Abdülfettah Es-Sisi geçti. Sisinin başa geçmesi ise dış politikada değişikliğin habercisi olmuştur.

Muhammed Mursi, İsrail ve GKRY ile ilişkilere pek olumlu bakan bir lider değildi. Sisi yönetimi ise GKRY, Yunanistan ve İsrail ile ilişkileri geliştirmek isteyen bir yönetim olduğu için Mursinin iptal ettiği antlaşmaları çok geçmeden yeniden imzaladı. Sisi yönetiminin amacı; Doğu Akdeniz enerjisinin taşınma güzergâhının merkezi olması planlanan Türkiye’yi oyunun dışında tutarak, Mısır’ı Doğu Akdenizin enerji taşımacılığı merkezine yerleştirmektir. Bu sebeple Mısır, zaten Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin haklarını göz ardı ederek kendi aralarında ittifak kuran İsrail, Yunanistan ve GKRY grubuna yakınlaşmıştır. Sisi yönetiminin hakkaniyeti gözetmeyerek GKRY ile yeniden MEB antlaşması yapması ve Türkiye karşıtı blokta yer alması Türkiye’yi mevcut Libya politikasını uygulamaya götüren nedenlerden birisidir. Türkiye, kendi haklarını yok sayan bu bloğa karşı Libya’daki meşru hükümet ile MEB sınırlandırma antlaşması imzalamıştır. Türkiye’nin yaptığı bu antlaşmanın karşı bloğun planlarını suya düşürmesi, bu ülkelerin Libya’da meşru olmayan darbeci Hafter’e olan desteklerinin artmasına neden oldu. Sisi yönetimi, darbeci Hafter’e verdikleri desteği açık açık ifade etmekte bir abes görmemektedir. Libya’da meşru hükümeti mağlup ederek Türkiye ile yapılan antlaşmayı iptal etmek ve Doğu Akdeniz’de GKRY-Yunanistan ve İsrail bloğunun hayal ettiği düzeni oluşturmaya çalışmaktadır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

1974 yılında Türkiye, Kıbrıs adasında yaşayan Türkler’e yapılan zulümlere kayıtsız kalmayarak Kıbrıs Barış Harekâtı operasyonunu gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin ön ayak olmasıyla beraber Kıbrıslı Türkler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti(KKTC) adıyla bağımsız bir devlet kurmuştur. Rumların Türkler’e yaptıkları zulmü, adeta üç maymunu oynayarak sessizce izleyen büyük güçler ve bölgesel örgütler KKTC’yi tanımamışlar, GKRY’nin adanın tek meşru temsilcisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Büyük güçlerin desteğini arkasına alan GKRY, bu özgüvenle izlediği politikalarda Kıbrıslı Türklerin varlığını hiçe sayarak hareket etmiştir.

GKRY, 1 Mayıs 2004 tarihinde sözde “*Kıbrıs Cumhuriyeti*” ismiyle AB üyesi olmuştur. Böylece KKTC, sadece siyasi olarak yok sayılmamış, daha sonra GKRY’nin Mısır (2003), Lübnan (2007) ve İsrail (2010) ile yaptığı MEB sınırlandırma antlaşmalarıyla ekonomik olarak

da yok sayılmış, KKTC'nin hakları gasp edilmiştir. GKRY'nin kendisine ait olduğunu iddia ettiği bu bölgelerin bazıları, Türkiye'nin belirlediği bölgeler ile de çakışmaktadır. Türkiye, hem KKTC'nin haklarını yok sayması hem de Türkiye'nin belirlediği sınırlar ile çakışması nedeniyle GKRY'nin yaptığı bu antlaşmaları tanımamaktadır.

KKTC ve Türkiye, GKRY'nin tek taraflı hamlelerine sessiz kalmamış ve bu iki ülke 21 Eylül 2011'de Kıta Sahanelığı Sınırlandırma Antlaşması imzalayarak karşılık vermişlerdir.

GKRY'nin yaptığı MEB sınırlandırma antlaşmaları sadece Türkiye ve KKTC'nin haklarını değil, antlaşma yaptığı ülkelerin hak ettiğinden daha az bölgeyi almasına neden olarak bu ülkelerin de haklarını gasp etmiştir. Türkiye'nin savunduğu argümanlar sadece Anadolu ve Kıbrıs'ta yaşayan halkın değil, aynı zamanda Lübnan, Mısır ve İsrail halkının da lehinedir. Bu ülkelerin Türkiye ile yapacakları MEB sınırlandırma antlaşmalarından hem Türkiye hem de kendi ülkeleri daha kazançlı çıkacaktır.

GKRY, Doğu Akdeniz'deki politikalarında üyesi olduğu Avrupa Birliğı'nin ciddi oranda desteğini görmektedir. Bu desteğinin nedeni enerjide Rusya'ya bağımlı olan AB ülkelerinin Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmak istemeleridir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz rezervlerinin boru hatları yoluyla Avrupa'ya taşınması, AB'nin Rus gazına olan bağımlılığını azaltacaktır. Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya gidecek bir boru hattının planı bile hazırdır: East-Med boru hattı projesi.

East-Med projesi İsrail'de keşfedilen doğal gazı Avrupa'ya taşıyacak olan boru hattı projesidir. Planlanan projeye göre söz konusu boru hattı, İsrailden başlayarak GKRY-Girit-Yunanistan-İtalya rotasını takip ederek Avrupa'ya ulaşacaktır. Proje her ne kadar planlanmış olsa bile projenin önünde iki ciddi engel bulunmaktadır: Türkiye ve boru hattının maliyeti. Türkiye'nin Libya ile yaptığı MEB mutabakatı nedeniyle planlanan proje, Türk sularından geçmek zorunda kalacaktır. Türkiyeyi devre dışı bırakmak için planlanan projenin Türkiyeden geçmek zorunda kalacak olması ve Türkiyenin rızası olmadan projenin yapılamayacak olması bütün planları bozmaktadır. Proje için tek sorun Türkiyenin kara sularından geçecek olması değildir. Projenin diğer sorunları arasında; projenin çizilen rotası, derinlik ve yer şekillerinin yarattığı maliyet nedenleriyle projenin karlı olmaması sayılabilir. Bu sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, projeyi hayata geçirmek ihtimal dâhilinde görünmemektedir.

East-Med projesinin gerçekleşmemesi durumunda Avrupanın İsrail gazını alabilmek için iki alternatifi kalmaktadır. Bu alternatiflerden biri; İsrail'den Türkiye'ye inşa edilecek bir boru hattı yoluyla gazı daha az maliyetli bir şekilde almak, diğeri ise İsrail ve GKRY gazını sıvılaştırılmış (LNG) hale getirip, Mısır üzerinden Avrupa'ya taşımak. İki ihtimalden en mantıklı olanı maliyet ve fayda hesabına göre Türkiye üzerinden gazın Avrupa'ya taşınması

şeklinde olacaktır. Diğer ihtimale göre ise İsrail ve GKRY, Mısır'a bağımlı hale gelecektir. Mısırda yapılan seçimler sonucunda Muhammed Mursinin başa geçtikten sonra GKRY ve İsrail aleyhinde politikalar izlemiş olması, Mısır ittifakının gelecekte ne kadar değişken olabileceğinin göstergesidir.

GKRY'nin tek taraflı adımlar atması ve bu hukuksuz tek taraflı adımlara Avrupa Birliği'nin destek vermesi, Türkiye'nin Libya politikasını etkileyen sebeplerden birisi olmuştur. Türkiye, Libya ile yaptığı MEB sınırlandırma antlaşması sayesinde GKRY ve Yunanistan nezdinde Avrupa Birliği'nin kendisini Doğu Akdeniz'de küçücük bir alana hapsetme planlarını alt üst etmiştir.

Türkiye'nin bu adımının meyvelerini toplaması için Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin mutlak suretle ayakta kalması ve Libya'ya tamamen egemen olması gereklidir. Türkiye ile Libya arasındaki antlaşmanın, yalnızlaştırılmış bir Türkiye hayali kuran devletlerin planlarını bozması sonucunda, söz konusu devletler Libya'da Hafter'i desteklemişlerdir. Hafter'in Libya'da tamamen yenilmesi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de artık dışarıda bırakılmayacak bir ülke olduğunu tamamen tescil edecektir.

Doğu Akdeniz, enerji kaynaklarına sahip her bölgenin yaşadığı gibi, birçok ülke arasında rekabete sebep olmaktadır. Şu an yaşanan sorunların en büyük sebebi, paylaşım hususundaki haksız isteklerdir. Yunanistan ve GKRY, hak ettiklerinden daha fazlasını talep etmekte, bu taleplerine bazı küresel güçlerden ve bölge devletlerinden destek sağlamaktadırlar. Bu hukuksuz taleplere karşı gelenler, dışarıda bırakılarak yalnızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu meselede çözüm ise haklı olan devletlerin dışlanmadığı ve gerçekleşecek paylaşımın herhangi bir haksızlığa meydan verilmeden yapılacak olmasıdır.

***MAHMUT MERT YÜCEL**

**Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Mezunu**

KAYNAKÇA

Balkaş, Ö. (2019). Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitika. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 1-38.

Erciyes, Ç., Köprülü, K., Köprülü, E., Yılmaz, H., Tavukcu, S., Tan, A., . . . Aydoğan, A. C. (2019). Doğu Akdenizde Yükselen Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açıdan Yapılması Gerekenler . Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.

Kahraman, Ö. F. (2019). Doğu Akdeniz Enerji Sarmalını İsrail Enerji Politikaları Penceresinden Değerlendirmek. ORTADOĞU ETÜTLERİ 2019 Middle Eastern Studies, 420-438.

Kedikli, U., &Deniz, T. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. Alternatif Politika, 399-424.

Orhun, F. Ç. (2017). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri. VAKANÜVİS, 37-53.

Yaycı, C. (2020). Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmasının Sonuç ve Etkileri. Kriter, 34-37.

İnternet Kaynakları

<https://www.stratejikortak.com/2015/12/arap-bahar-sonrasndaki-arap-ulkelerinin.html>,

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/kaddafi-sonrasi-libya-450437.html>,

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50976809>,

<https://www.aa.com.tr/tr/libya/turkiye-ile-libya-arasinda-imzalanan-mutabakat-muhtirasi-onaylandi/1666551>,

<https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/misir-arap-bahari-1299>,

<https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd>,

<https://www.avrupa.info.tr/tr/kibris-73>,

<https://www.habernediyor.com/gundem/eastmed-nedir-turkiye-olmadan-ne-kadar-olasi-h21323.html>,

<https://www.enerjigunlugu.net/eastmed-projesi-bitti-mi-37324h.htm>

Kaddafi'den Bugüne Libya'nın Siyasi ve Toplumsal Dinamikleri*

Arap Baharı olayları bağlamında sözü edilen '*demokratikleşme*' dalgasından nasibini alan ülkelerden biri de Libya'dır. Bilindiği üzere, kırk iki yıl boyunca iktidarı elinde bulunduran Muammer Kaddafi'nin iktidardan devrilmesi 2011 yılındaki NATO operasyonu sonucunda gerçekleşmiştir. Kaddafi, Libya için oldukça önemli bir siyasi figürdür ve iktidardan devrilmesi ülkedeki siyasi ve toplumsal dengeleri alt üst etmiştir.

Meseleyi tarihsel açıdan incelediğimizde Kaddafi, kendi iktidarına yönelik gerçekleştirilecek bir darbe ihtimaline karşı orduyu zayıf tuttuğu hatta, ülke yönetimini elinde bulundurduğu son yirmi yıllık görev süre zarfında ordu içinde silahlı eğitimi dahi terk ettirdiği göze çarpmaktadır. Ordu, her ne kadar sayıca iyi durumda olsa da nitelik açısından etkisiz bir duruma evrilmişti. Kaddafi, Libya ordusunu niteliksizleştirme hamlesinin yanında, darbe ihtimalini sıfıra indirme amacı doğrultusunda sosyal dönüşüm hamleleri planlamış; Libya için tarihsel olarak önem arz etmiş olan kabile oluşumları aracılığıyla ülke içi bir denge politikası yürütmüştü. Bu gaye doğrultusunda, ordu içinde etkinliğe sahip bazı kabile mensuplarını tasfiye etmiş ve yerlerine güvendiği kabile mensuplarını tayin etmişti. Evlilik yoluyla önemli kabilelerle akrabalık bağları tesis etmiş, bu akrabalık bağlarını tesis ederken herhangi bir kabilenin ön plana çıkmaması için de gayret sarf etmişti. Örneğin; ikinci evliliğini önemli kabilelerden biri olan Baraassa'dan yaparken, eşini kabile içinde daha geri planda olan Farkach ailesinden seçmişti. Bununla beraber, otoritesini güçlü tutma gayesi doğrultusunda Kaddafi, başta oğulları olmak üzere güvendiği isimler komutasında paralı-yabancı askerlerden oluşan lejyon birlikler kurdurtmuştu.

Kaddafi, her ne kadar kabileler arası dengeyi gözetmeye çalışmış ve etkinliği yüksek kabileleri pasifize etme çabası göstermişse de diğer bazı kabileleri ön plana çıkarma mecburiyetinde kalmış, bu durum da etkinliği zayıflamış kabilelerin rahatsızlık duymalarına sebebiyet vermişti. Güvendiği kabilelerin mensuplarını önemli mevkilere yerleştiren Kaddafi, askeriye Sirte, Beni Velid ve Tarhuna merkezli kabilelerin mensuplarını atamıştır. Bu kabileler arasında önem arz edenleri şunlardır: Qadhadfa, Warfalla, Awlad Suleiman, Maqariha ve Tuareg kabilesi.

Bu noktada, uygulanmış olan kabile temelli bir sosyal inşa süreci, geri planda kalanlar ve ön plana çıkanlar olmak üzere hem ülke içi kaçınılmaz bir çift kutupluluk sorununu beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda, kabilecilik değerlerinden olan kan davası ve intikam gibi olguların

bugün dahi sürmekte olan iç savaşın sona ermesinde büyük bir engel teşkil etmekte olduğu da dikkate değer hususlardandır.

Libya Devriminin kısa süre içerisinde birbirinden bağımsız hareket eden gruplar arası bir çatışma ortamına dönmesi sonucunda, zaten zayıf temeller üzerine kurulu siyasal sisteminin çökmesi bir yana; askeri kapasiteye sahip, pragmatik refleks gösteren birçok grupta ortaya çıkmıştır. Öyle ki, bu tarz grupların sayısı sadece başkent Trablus dâhilinde yetmişse varmaktaydı. Böylelikle 'diktatörlük' sorunundan kurtulan Libya için bu kez anarşik bir toplum yapısı sorunu ortaya çıkarak, bağımsız hareket eden gruplar arasında güç mücadelesi vuku bulmaya başlamıştı. Bu mücadelenin ilk ayağı ise kurulan geçici hükümetler üzerinde etkinlik arttırma çabalarıydı. Mesela, bu mücadelenin bir sonucu olarak, Kasım 2011de kurulan Abdurrahim El-Kib hükümetinde Savunma Bakanlığı görevine Zintanlı Usame Cuveyli, İçişleri Bakanlığı görevine Misratalı Fevzi Abdulali getirilmişti. Bu bakanlıklar güvenlik sorununu çözme gayesi doğrultusunda, ilgili bakanlıkları bünyesinde dağınık devrimci grupları çatısı altında toplayacakları silahlı birimler oluşturacaklardı. Bunlardan Libya Zırhlı Birlikleri (LZB) Savunma Bakanlığı bünyesinde, Yüksek Güvenlik Konseyi(YGK) de İçişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösterecekti.

5 Mart 2011 tarihinde Ulusal Geçiş Konseyi'nin başkent Trablus'a girip, kendisini ülkenin tek yasal organı olarak ilan etmesinden bir yıl sonra ülkede ilk demokratik seçim gerçekleşmiş, seçim sonucunda Milli Genel Kongre adlı yeni bir meclis oluşturulmuştu. 2014 yılına gelindiğinde ise yeni bir seçim yapılmış ve Temsilciler Meclisi oluşturulmuştu. Bu süre zarfında Halife Hafter adlı general iki kez darbe bildirisi okumuş ve ikinci bildiri sonucunda Bingazi'ye askeri operasyon başlatmıştı. Hafter'in darbe girişimi sonrasında ülkede tesis edilmeye çalışılan güvenlik yapısı reformu sekteye uğramıştı. Hafter'in Onur Operasyonu adı altında başlattığı bu operasyon, başkentte önce devlet kurumlarında etkinliğini kaybedip daha sonra tekrar bu kurumlarda etkinlik kazanmaya başlayan Zintanlı gruplardan destek görürken, başkentteki diğer etkin gruplar olan Trabluslu ve Misratalı gruplar ise "*Libya Şafağı*" koalisyonunda bir araya gelmiş ve Zintanlı grupları başkentten tasfiye etmişti. Böylece ülkenin batısında istikrar sağlama doğrultusunda önemli bir adım atılmış ama doğusundaki hareketlilik sürmeye devam etmişti.

17 Aralık 2015 tarihinde Fas'ın Suheyraat kentinde imzalanan Libya Siyasi Anlaşması doğrultusunda Ulusal Mutabakat Hükümeti oluşturulmuş, bu hükümet BM tarafından meşru kabul edilen tek hükümet olmuştur. Daha önce DAES varlığının bulunduğu Derne kentini ve sonrasında Fizan Bölgesinde el-Sharara, Taraghin ve Murzuq üslerini ele geçiren Hafter, 4 Nisan 2019 tarihinde başkent Trablus'a harekât başlattığını ilan etti.

5 Nisan 2019 saldırısından sonra, UMH başkanı Fayiz es-Serrac, son çare olarak Türkiye'yi ziyaret etme kararı aldı. Tarih 27 Kasım 2019'a geldiğinde Türkiye ve Libya Arasında, Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılması ve Güvenlik ve Askeri İşbirliği üzerine olmak üzere iki muhtıra imzalandı. 2 Ocak 2020de TBMM'den tezkere kararının çıkmasıyla Libya sahasındaki aktörler arasında Türkiye'de yerini almıştır. Şimdilik Türkiye'nin desteği teknik ve lojistik olmasına karşın, Libya sahasında ki diğer bölgesel ve küresel aktörlerin karşı manevraları, Türkiye'nin bundan sonraki politikalarını belirleme de önemli rol oynayacaktır. Libya sahasında BAE, Mısır, Fransa, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi devletler teknik, lojistik ya da finansal desteğiyle; Rus Wagner paralı birliği ise askeri desteğiyle Türkiye'nin ve UMH'nin karşısında Hafter destekçisi bir konumda bulunmaktadır.

Yakın zamanda Mısır meclisinden tezkere kararının çıkması ve devlet başkanı Sisi'nin Libya'daki kabileleri silahlandırma iması ve Halife Hafter'in Mısır'da yaşayan Libya göçmenlerine dair "10 milyon kişinin daha ülkemize gelmesinde sakınca yoktur." minvalindeki açıklamaları ilerleyen günlerde Mısır'ı sahada daha etkin göreceğimizin sinyallerini vermektedir. Tüm bunlara karşın Türkiye ise, gerek Libya meselesinde gerekse Libya meselesiyle iç içe geçmiş bulunan Doğu Akdeniz meselesinde kararlı bir dış siyaset izleyerek, birçok ülkenin söz konusu coğrafyadaki planlarını boşa çıkarmaktadır.

***MUHAMMED ERASLAN**

Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler 3. Sınıf

KAYNAKÇA

KEKİLLİ, E, *Türkiye-Libya İş Birliği Sonrası Libya Krizinde Değişen Dengeler*, Ortadoğu Analiz, ORSAM, Cilt:11, Sayı: 92

ODUNCU, R, *Libyada Güç Unsuru Olarak Kabileler*, Ortadoğu Analiz, ORSAM, Cilt:11, Sayı: 94

BATU, G, *Libyada Rus Gölge Ordusu Wagner* Ortadoğu Analiz, ORSAM, Cilt:11, Sayı:92

UYSAL, A, *Yemen Müdahalesinden Libyaya: Mısırın İkinci Vietnamı?* Ortadoğu Analiz, ORSAM, Cilt:11, Sayı:92

ERDAĞ, R, *Libyanın Gelecek İnşasında Türkiyenin Siyasi ve Askeri Desteği* Ortadoğu Analiz, ORSAM, Cilt:11, Sayı:92

KEKİLLİ, E, *Devrimden Parçalanmaya Libya'da DDSA'lar*, Ortadoğuda Devlet Dışı Silahlı Aktörler, SETA, İstanbul 2019

POLAT, F, *Libya'da İç Savaşın Anatomisi*, Libya Gündemi, 12 Haziran 2020, <https://libyagundemi.com/libya-ic-savasi%E2%80%99nin-anatomisi>

Anadolu Ajansı, *Libya*, 07 Eylül 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/libya/903467#>

Anadolu Ajansı, *Sisinin Silahlandırmayı Sedeflediği Mısırdaki Libya Kökenli Kabileler ve Aralarındaki Tarihi Düşmanlık* 02 Temmuz 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/19277#!>

İsrail ve Libya İç Savaşı*

İsrail, kurulduğu günden bu güne kadar geçen süreçte, Ortadoğu'daki önemli aktörlerden birisi haline gelmiştir. Arap ülkeleriyle çevrili olan bu Yahudi devleti, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla var oluşunu devam ettirebilmek için dış politikasında her daim dikkatli adımlar atmak zorunda kalmıştır. 2011 yılında Arap Baharı'nın patlak vermesiyle birlikte, etrafı istikrarsızlığın baş gösterdiği ülkelerle çevrilen İsrail, bu süreci yakından takip etmiştir. Arap Baharı, kendisi için bütünüyle bir 'kış'a dönüşen Libya, şüphesiz İsrail'in merceği altındaki ülkelerden biridir. İsrail, her ne kadar Libya ile herhangi bir ilişkisinin olmadığını, savaşta herhangi bir tarafı desteklemediğini söylese de perde arkasında Hafter hükümetini desteklediğine dair kanıtlar bulunmaktadır.

İsrail, Libya iç savaşının başından beri savaşa dâhil olduğunu ya da herhangi bir tarafı desteklediğini açık bir şekilde belirtmemiştir. Özellikle, Kaddafi'nin Filistin meselesinin güçlü bir savunucusu olması ve İsrail'in karşısında yer alması sebebiyle, Libya ve İsrail arasında 2011 yılına kadar herhangi bir resmi ilişki ve bağ bulunmamaktaydı.¹ Ancak Kaddafi'nin ülkede çıkan ayaklanmalar sonucunda öldürülerek devrilmesiyle, İsrail'in gözünü Libya'ya çevirdiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar İsrail hala Libya ile resmi ilişkilerinin olmadığını söylese de İsrail'in Körfez ülkeleri ve Mısır'la bir ittifak kurduğu açıktır. Bu ülkelerin her biri, savaşta Hafter güçlerini desteklemektedir ve İsrail'in Libya'da izlediği stratejinin de bu devletlerinkinden farklı olduğunu söylemek güçtür.

Ülkenin Hafter güçlerine verdiği desteğin en büyük kanıtı, Kuveyt'teki bir gazetede yayınlanan raporlardır. Bu raporlarda İsrail'in, Libya'daki iç savaş sonucunda oluşan güç boşluğunu fırsat bilen IŞİD'in ele geçirdiği Sirte'ye hava saldırıları düzenlediği yazmaktadır. 25 Ağustos 2015'te iki savaş uçağı tarafından gerçekleştirilen bu hava saldırısının bizzat

Amman'a yaptığı bir ziyarette General Hafter tarafından istendiği, Hafter'in burada İsrail ajanlarıyla görüştüğü de açıklanmaktadır.² Raporlara göre Hafter, İsrail'in bu saldırıları düzenlemesi karşılığında ülkeye petrol ve silah anlaşmaları teklif etmiştir. Yine The New Arab Reports'a göre Hafter, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nin arabuluculuğunda Mossad yetkilileriyle görüşmüştür. Bu görüşmeler 2015 ve 2016 yıllarında Ürdün'de yapılmış, İsrail Hafter'e gece görüşlü ekipmanlar ve keskin nişancı silahları vermiştir. Rapordaki dikkat çekici bir diğer iddiaysa, İsrail ve Hafter arasındaki iş birliğinin daha da önceki bir tarihe uzanıyor olması ihtimalidir. Bu iddiaya göre, Hafter'in 2014 yılının ortasında Bingazi'deki radikal gruplara karşı gerçekleştirdiği Şeref Operasyonu'nda İsrail'le birlikte çalışmış olması oldukça muhtemeldir. Bunlara ek olarak, İsrail Hafter'e Sirte veya Libya'nın herhangi bir bölgesindeki IŞİD terör örgütü ile mücadele etmek için hava saldırısı da dâhil olmak üzere Hafter'e doğrudan askeri yardım teklifinde bulunmuştur.³

İsrail Savunma Bakanlığı'nda görevli bir yetkili İsrail'in bu stratejisini "*dostumun dostu ve düşmanımın düşmanı bizim dostumuzdur ve Hafter Mısır, Ürdün ve BAE'nin dostudur; IŞİD ile mücadele etmektedir.*" düşüncesine dayandırmaktadır ki, aslında kendi çerçevesinde bu mantıklı bir açıklamadır. İsrail'in kendisine bu denli yakın bir coğrafyada radikal bir terör örgütünün oluşmasını engellemeye çalışması ve ülkenin güvenliğine karşı oluşabilecek bir tehdidi daha en başında yok etmek istemesi anlaşılabilir. Bütün bu açıklamaların ne İsrail ne de Hafter yönetimi tarafından yalanlanmaması yazılanların doğru olması ihtimalini güçlendirmektedir.⁴

Ortadoğu'daki bu küçük Yahudi devletinin, Libya'daki iç savaşa aslında taraf olduğunu ve Hafter tarafında yer aldığını destekleyen bir başka haber de 15 Nisan 2017'de eski bir Mossad ajanı olan Yossi Melman tarafından kaleme alınmıştır. Bu habere göre, Mossad heyetleri ve Hafter, 2017-2019 yılları arasında Kahire'de birçok defa bir araya gelmiştir.⁵ Ayrıca Hafter ve İsrail arasında yapılan bu gizli görüşmelerin sonucunda İsrail, Hafter yönetimine "*şehir savaşı*" konusunda askeri eğitim vermeye karar vermiştir. İki taraf arasındaki bu güvenlik iş birliği; Mısır'ın, özel eğitimli İsraili yetkililerin Libya'nın Hafter yönetimindeki bölgelerine geçişlerindeki koordinasyonunu arttırmasına sebep olmuştur. Mısır'ın İsraili uzmanların Libya'ya geçişini sağlamakta rol üstlenmesi, İsrail ve Mısır'ın birlikte çalıştığının da bir göstergesidir ki, bir başka rapora göre Mısır, İsrail ve Hafter'in doğrudan değil; kendi üzerinden iş birliği yapmasını istemektedir. İsraili yetkililerin Ağustos ve Eylül 2019 tarihlerinde gerçekleştirdiği iddia edilen bu eğitimin sebebi, Hafter'in Trablus'u alamaması üzerine taktik değiştirme isteğidir. İsrail ordusu ve istihbaratının kuruluşundan beri, Filistin mülteci kamplarında ve şehirlerinde Filistinlilere karşı yürüttüğü operasyonlar sebebiyle ülkenin şehir, gerilla ve sokak savaşlarında son derece tecrübeli ve yetkin olduğu

düşünölmüş, bu nedenle eğitim konusunda bu ölkeden yardım istenmiştir.⁶ Bu stratejiyle Trablus'a daha kolay girilebileceği ve şehrin düşürölebileceği varsayılmıştır.⁷ Hafter ve İsrail yetkililerinin ilk defa Libya topraklarında bir araya gelmesiyse, aslında İsrail'in iç savaşta kesinlikle bir taraf olduğunu gözler önüne sermektedir. Mossad, askeri eğitim haricinde Hafter milislerine ayrıca bilgi toplanması ve analizi, kontrol ve emir yöntemleri ile çatışma taktikleriyle ilgili de eğitim vermiştir.⁸

Ancak İsrail'in Hafter'e sağladığı destek bunlarla da sınırlı kalmamıştır. İddialara göre, BAE İsrail'den gelişmiş hava sistemleri satın almış; bu sistemler, Mısır üzerinden Hafter'in yönetimi altındaki Libya'nın doğusuna konuşlandırılmıştır.⁹ Libya'ya sevk edilen bu sistemin kullanımını İsraili uzmanların Hafter milislerine öğreteceği de söylenmiştir. 20 Temmuz 2016'da ABD Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan bir belge de İsrail'in Hafter'e destek verdiği iddialarını güçlendirmiştir. Bu belgeye göre eski bir Mossad ajanı olan, aynı zamanda 1992'ye kadar dönemin İsrail Başbakanı Yitzhak Shamir'in özel istihbarat danışmanlığını da yapan Ari-Ben Menashe'nin sahibi olduğu Dickens&Madson isimli danışmanlık şirketi, Hafter'e destek bulmak için ABD'de siyasi bağlantılar ve Kongre üyeleriyle görüşmeler ayarlayacaktır.¹⁰ Bu, oldukça kayda değer bir iddiadır. Çünkü ABD şu anda Libya iç savaşında herhangi bir tarafa destek vermediği imajı oluşturmaktadır. Bu gelişmeye bakılarak İsrail'in, ABD'deki Yahudi lobisinin gücünü kullanarak kendisine ve dolayısıyla da Hafter yönetimine destek aradığı söylenebilir. Şüphesiz, İsrail bu konuda da ABD'nin desteğini arkasına alabilirse bu gelişme Libya'da kartların tekrar dağıtılmasına sebebiyet verebilir.

29 Haziran-2 Temmuz 2017'de "*Yahudilerin Libya'da Göçü'nün 50. Yılı yıldönümü*" sebebiyle düzenlenen etkinlik ise bir başka ilgi çekici olaydır. Etkinlik, Libyalı Yahudiler Birliği Başkanı Rafael Luzon ve Iraklı Yahudi Edwin Shuker tarafından düzenlenmiştir.¹¹ Rodos'taki Palace Hotel'in ev sahipliği yaptığı bu etkinliğe Hafter'in Medya ve Kültür Bakanı Ömer el Gavayri gizli bir şekilde katılmış, dönemin İsrail Meclisi Knesset Sözcüsü Yardımcısı Milletvekili Yehiel Bar ve İsrail İletişim Bakanı Eyüp Kara da aynı şekilde bu etkinlikte yer almışlardır. Üçünün bir arada olduğu fotoğraf basına sızmıştır. Bu açıdan bakıldığında, bu üç yetkilinin gayri resmi bir şekilde bir araya geldiğini söylemek mümkündür. Ayrıca görüşmenin Yunanistan'da yapılması bir başka dikkate alınması gereken husustur. Çünkü Yunanistan'ın özellikle Doğu Akdeniz meselesindeki tarafı net bir şekilde bellidir ve İsrail'in de kendisine destek vermesini beklemektedir.

Son olarak, 11 Haziran 2020 tarihinde Hafter yönetiminin Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı Abdusselam el-Bedri'nin, İsrail'deki Makor Rishon Gazetesi'ne verdiği demeçler de önemlidir. El-Bedri, hiçbir zaman Tel Aviv'in düşmanı olmadıklarını ve olmayacaklarını, İsrail'in

yönetime destek olmasını umduklarını, şimdiye dek ilişkilerinin gelişmemesinin sebebinin ise şartlar olduğunu söylemiştir. Buna ilaveten Filistin-İsrail meselesinde iki devletli çözümü desteklediklerini, İsrail ile ortak çıkarlara sahip olduklarını ve aynı tarafta yer aldıklarını, İsrail'in bunu görmezden gelmemesi gerektiğini de belirtmiştir. Ayrıca İsrail'in, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Mısır ve Lübnan'ın katıldığı, Türkiye ve Libya arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair güvenlik ve işbirliği alanlarını da kapsayan mutabakat muhtırası anlaşmalarına karşı kurulan yeni siyasi girişime dahil olmasını istemiştir. Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı açıklamasında, Yahudi cemaatiyle uzun bir geçmişi olduğunu da söylemiş, Türklerin ve askerî açıdan yönetime yardım eden ve kendi taraflarında olan Rusların yönetimini istemediklerini de belirtmiştir. Petrol sanayilerini tesis edenin ABD şirketleri olduğunu ve bu şirketlerin geri dönmelerini istediklerini de sözlerine eklemiştir.¹² Bu açıklamaya bakılarak el-Bedri'nin İsrail'in güçlü bir destekçisi olan ABD'ye de dolaylı yoldan çağrı yaptığı ve bu ülkeyi kendilerine yardım için davet ettikleri söylenebilir.

Bu bilgilerin ışığında, İsrail'in Hafter'i desteklediğini söylemek mümkündür ancak ülkenin neden bu stratejiyi izlediğini de açıklamak gerekmektedir. İlk olarak Libya, İsrail için son derece büyük bir stratejik öneme sahiptir. İsrail'in Avrupa'ya ihraç etmek istediği doğal gaz boru hattının güzergâhı Doğu Akdeniz'den geçmektedir ve Tel Aviv bu boru hattının güvenliğini sağlamak istemektedir.¹³

İkinci olarak, devletin güvenliğinin sağlanması her ülke gibi İsrail için de son derece önemlidir. İsrail, BM tarafından tanınmış olan meşru hükümet UMH'nin Müslüman Kardeşler ile dostane ilişkilerinin olduğunu düşünmektedir. Bu hükümetin, iktidarda olduğu bir Libya'da, tıpkı Tunus'ta olduğu gibi Müslüman Kardeşler ile bağlantılı partilerin kurulmasından; bu partilerin de Hamas'ı destekleyeceğinden ve örgütün güçleneceğinden endişelenmektedir. Buna karşın Hafter'in herhangi bir dini ideoloji benimsemediğini ve bu örgütlerin destekleyicisi olmadığına inanmaktadır. Bu yüzden Hafter'in kontrolündeki bir Libya'nın kendi çıkarlarına daha uygun düşeceğini, Hamas ile müttefik ve İsrail karşıtı bir hükümet yerine Hafter'i seçmeyi yeğlediği söylenebilir.¹⁴

Öte yandan 2017 yılının Mayıs ayında, İsrail'in BM temsilcisi Danny Danon, Güvenlik Konseyi'ne bir mektup göndermiş, bu mektupta Libya'da İran yapımı anti-tank sistemlerinin bulunduğunu yazmıştır. Her ne kadar İran'ın Libya iç savaşına dâhil olup olmadığı belirsizliğini sürdürse de bu, İsrail için yine de dikkat edilmesi gereken bir faktördür. Çünkü İran, İsrail güvenliğine büyük bir tehdittir. Yine aynı yılda Hafter'in sözcüsü, Türkiye, Katar, Sudan ve İran'ın Libya Ulusal Ordusu'na karşı ittifak oluşturduğunu söylemiş, İran Dışişleri Bakanı Cevat Zarif'in Libya hususunda görüşmek üzere Türkiye'ye gittiğini ve iki ülkenin

Libya konusunda anlaştığını açıklamıştır. Bu açıklama İsrail cephesinde büyük bir endişeye neden olmuştur. Libya'da İran'ın varlığına karşı İsrail, Hafter'i desteklemeye devam etmiştir.¹⁵

Üçüncü bir sebep ise, Çad ve Sudan ile birlikte İsrail'in Afrika'da etki alanını genişletme isteğidir. İsrail'in resmi ilişkiler kurmayı planladığı bu iki ülke, İsrail'in desteklediği BAE, Suudi Arabistan ve Mısır'ın müttefikidir ve Libya'da hem Çad hem de Sudanlı yabancı savaşçılar paralı asker olarak savaşmaktadır. Aynı zamanda iki ülke de Libya'daki istikrarsızlıktan önemli ölçüde etkilenmektedir. İsrail, Libya'ya sınır komşusu olan bu iki ülkeninde istikrarsızlıktan etkilenmesini ve Türkiye'nin Libya'da zafer kazanarak hem Libya'da hem de Çad ve Sudan'da etkisini arttırmasını istememektedir.¹⁶ Tel Aviv yönetimi, Çad ve Sudan'da daha aktif bir rol üstlenerek Kuzey Afrika'da daha etkin olmayı hedeflemektedir.

Dördüncü neden ise Hafter'in Libya'da kontrol altında tuttuğu petrol alanlarıdır. İsrail enerji açısından dışa bağımlı bir ülke olarak Hafter'in kazanması durumunda Libya'daki petrole, savaş zamanındaki yardımları karşılığında daha kolay ve ucuza erişeceğini, enerji ihtiyacını bu sayede karşılayabileceğini düşünmektedir.¹⁷

Bunlara ek olarak, İsrail'in Hafter'i destekleyerek BAE, Suudi Arabistan ve Mısır gibi Arap ülkeleri tarafından de facto olarak tanınırlığını arttırabilmesi, uzun yıllar boyunca düşman olarak nitelendirildiği Arap ülkeleri tarafından artık müttefik olarak görülmesi bir diğer sebep olarak gösterilebilir.¹⁸

İsrail'in Libya'da benimsediği politikanın en önemli ve son nedeniyse Mısır'dır. Şayet Libya'da, Hafter kaybedip UMH galip olursa bu durum, Mısır hükümetinin kendisini ciddi bir tehdit altında bulmasına sebep olabilir. İsrail için önemli bir müttefik olan Mısır'ın kaybedilmesi ve UMH'nin kazanması, UMH'nin Libya'da ve dolayısıyla Kuzey Afrika'da gücünü arttırması anlamına geldiğinden, ayrıca bu zafer sonucunda UMH'yi desteklemiş olan Türkiye'nin de bölgedeki etki alanını genişleteceğini düşündüğünden İsrail, Mısır'ı korumak istemektedir. Ayrıca Mısır, Sina'daki IŞİD tehdidini ortadan kaldırmak için de çaba sarf etmektedir ki, bu örgütler de İsrail sınırına yakın olması sebebiyle ülke güvenliği için büyük bir sorun teşkil etmektedir. İsrail, IŞİD'le mücadele etmek için Mısır'a hem istihbarat hem de hava saldırısı yardımında bulunmaktadır. İsrail, bu yardımlarla sadece Mısır'ı değil; kendi sınırlarını da korumaktadır. Ayrıca İsrail için Mısır'ın kaybedilmesi Kuzey Afrika'daki tek müttefikini de kaybetmek anlamına gelecektir. Öte yandan İsrail, Mısır'da yaşanabilecek ani bir rejim değişikliği ve bu değişiklik sebebiyle ortaya çıkacak istikrarsızlıktan olumsuz etkilenecektir.

Netice itibariyle, her ne kadar İsrail, Libya ile ilişkilerinin olmadığını, iç savaşta herhangi bir rol üstlenmediğini iddia etse de bunun aksini kanıtlayacak pek çok rapor vardır. İsrail, askeri

ekipmandan, milislerin eğitimine Hafter yönetimine birçok konuda yardım etmiş, bu yardımlar farklı kaynaklar tarafından da doğrulanmıştır. Yine de çeşitli ve sağlam kaynaklardan alınan raporlara karşın İsrail hükümetinin bu hususta hiçbir resmî açıklaması olmadığını da unutmamak gerekir. Son olarak, Hafter'in İsrail'den açıkça yardım talep etmesi, İsrail'in artık perde arkasından değil; doğrudan Hafter güçlerini desteklemeye başlayabileceğinin sinyali olarak yorumlanabilir.

***SELEN ÇETİN**

Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Mezunlu

KAYNAKÇA

(28.07.2019). "Israel's involvement in Libya's civil war." Pars Today. https://parstoday.com/en/radio/world-i107568-israel%E2%80%99s_involvement_in_libya%E2%80%99s_civil_war

Erişim Tarihi: 21.07.2020.

(5.12.2019). "How Khalifa Haftar's secret ties with Israel fuel chaos in Libya." TRT World. <https://www.trtworld.com/africa/how-khalifa-haftar-s-secret-ties-with-israel-fuel-chaos-in-libya-31941>

Erişim Tarihi: 21.07.2020

(7.12.2019). "EXCLUSIVE: Israeli military 'secretly training' Libya's Haftar militias in street warfare." The New Arab. <https://english.alaraby.co.uk/english/news/2019/12/7/exclusive-israeli-military-secretly-training-haftar-militias-in-libya> Erişim Tarihi: 21.07.2020

Ahronheim, A. (2020, Haziran 13). Pro-Haftar rebel official calls on Israel for support. *The Jerusalem Post*. Erişim adresi: <https://www.jpost.com/middle-east/pro-haftar-rebel-official-calls-on-israel-for-support-631319>

ASSAD, Abdulkader. (08.12.2019). "Report: Israeli officers trained group of Haftar's forces in Libya." The Libya Observer. <https://www.libyaobserver.ly/news/report-israeli-officers-trained-group-haftars-forces-libya> Erişim Tarihi: 21.07.2020

LOBEL, Oved. (16.06.2020). "Israel and the Libyan Civil War." AIJAC. <https://aijac.org.au/fresh-air/israel-and-the-libyan-civil-war/> Erişim Tarihi: 21.07.2020

OKUDİCİ, İdris. (15.06.2020). "İsrail perde arkasından Hafter'e askeri destek sağladı." Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-perde-arkasindan-haftere-askeri-destek-sagladi/1877331> Erişim Tarihi: 21.07.2020.

SILVERSTEIN, Richard. (8.08.2017). "Haftar: Israeli secret aid to Libya's strongman reveals a new friend in Africa." Middle East Eye. <https://www.middleeasteye.net/opinion/haftar-israeli-secret-aid-libyas-strongman-reveals-new-friend-africa> Erişim Tarihi: 21.07.2020

STAFF, Toi. (12.06.2020). "In interview with Israeli paper, top Libyan rebel calls for Israel's support." The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/in-interview-with-israeli-paper-top-libyan-rebel-calls-for-israels-support/> Erişim Tarihi: 21.07.2020

TOPÇU, Gülşen (11.06.2020). "Libya'da Haftar yanlısı bir yetkilinin, İsrail'den yardım istediği iddia edildi." Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/libyada-hafter-yanlisi-bir-yetkilinin-israilden-yardim-istedigi-iddia-edildi/1872806> Erişim Tarihi: 21.07.2020

Libya Krizi, Fransa ve Çelişkiler*

Libya, jeopolitik konumunun öneminin yanı sıra sahip olduğu petrol ve doğal gaz gibi önemli enerji kaynaklarından dolayı, 21.yüzyılın en stratejik öneme haiz Afrika ülkelerinden birisidir. Libya, tıpkı Suriye sahası gibi uluslararası aktörlerin odak noktasında yer almaktadır. Libya meselesi, Libya'nın Avrupa kıtasına olan jeopolitik yakınlığı sebebiyle, Avrupalı devletleri rahatsız etmekte ve sorunun görece kısa sürede, masada ve diplomatik yollarla çözülme ihtimalini artırmaktadır.

Fransa ise Libya meselesiyle yakından ilgilenen başlıca aktörler arasında yerini almaktadır. Fransa için Libya, Afrika'nın kapısıdır ve geçmişten günümüze çok büyük bir değere sahiptir. Fransa, geçmişten beri Afrika kıtasında söz sahibi olan ve emperyal emelleri bulunan bir ülke olarak, Libya'da da söz sahibi olmak istemektedir.

Fransa, ABD ile stratejik bir hamle yaparak bir NATO operasyonu ile 2011 yılında Kaddafi hükümetini devirmiştir. Fransa'nın amacı, Libya'da otorite boşluğu meydana getirmek olmuştur ve bunda başarılı da olunmuştur. Kaddafi sonrası dönemde Fransa, Libya'da arabulucu bir rolde pozisyon almaktadır. Fransa hükümeti; Libya'nın bağımsızlığı, ulusal hâkimiyeti, istikrarı, bölgesel bütünlüğü ve ulusal birliği ile beraber masada siyasi çözümün uygulanmasına önemle vurguların yapıldığı 10 Haziran 2015 tarihli Berlin Toplantısı'ndan beri resmi olarak arabuluculuk pozisyonuna devam etmektedir. François Hollande,

cumhurbaşkanlığı sırasında Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti Başbakanı Serrac'a yoğun bir destek vermiştir. Fakat o yıllarda Haftere verilen destek gizlice yapılmaktayken, Emmanuel Macron'un cumhurbaşkanlığı görevine gelmesiyle birlikte arabuluculuk politikaları devam etmiş, Hafter'e verilen destek ise açıktan yapılmaya başlanmıştır. 29 Mayıs 2018'de ise Halife Hafter ve Serrac arasında kalıcı barışın sağlanması ve ülke içi krizlerin çözülmesi hedefleriyle Paris Uluslararası Konferansı düzenlenmiştir. Fakat bu konferans hedeflediği barışı sağlayamamış ve Libya'daki şiddetli çatışmalar hız kesmeden devam etmiştir.

Fransa, Libya'da arabuluculuk misyonunu üstlense de sahada misyonuyla çelişen politikalar izlemektedir. Hafter, 2019 yılının Nisan ayında BM'nin görevlendirdiği Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne saldırmıştır. Fransa ise BM'yi karşısına alarak bu saldırıya destek vermiştir. Ulusal Mutabakat Hükümeti, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilen Libya'daki meşru otoritedir. Halife Hafter ise başta Fransa olmak üzere, Rusya, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Yunanistan gibi uluslararası aktörler tarafından desteklenen darbeci bir milis liderdir. Bu aktörler Hafter'i korumaya çalışmak ile birlikte ülkedeki ikili yapının devamını desteklemektedirler. Hafter, ateşkes çağrılarını aldırış etmeyerek sorunları masada değil de sahada silahla çözmek isteyen bir tutum sergilemektedir.

Fransa, Libya'daki istikrarsızlığın baş sebeplerinden birisidir. Fransa, Libya'da savaşın ilk başladığı andan itibaren arabuluculuk yapıyormuş izlenimi vermeye çalışsa da bir taraftan Halife Hafter milislerine, diğer taraftan da batı Libya'ya hâkim olan Serrac hükümetine askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmaktadır. Fransa'nın yürüttüğü bu karmaşık politikanın sebebi Libya'daki çıkarlarını korumak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu çıkarlar askeri, ekonomik, demografik ve siyasal çıkarlardır. Fransa, Ortadoğu'da olduğu gibi Libya'da da sorunların çözümü için güçlü bir siyasi lidere ihtiyaç olduğunu savunmaktadır ve ona göre bu lider Libya için Halife Hafter'dir. Fransa'nın Libya'daki ekonomik çıkarları ise Libya'nın sahip olduğu zengin enerji kaynaklarından yararlanmaktır. Halife Hafter'in Libya'nın zengin bölgelerini ele geçirmesiyle birlikte Fransa'ya yapılan petrol ihracatı artmıştır ve Fransa bu avantajı kaybetmek istememektedir. Fransanın Libyadaki demografik çıkarlarından bahsetmek gerekirse, Sahraaltı Afrika'dan Avrupa'ya doğru hareket eden mülteci kriziyle ilgili olduğu söylenebilir. Fransa'nın Libya'da etkin olması, Avrupa'ya doğru ilerlemeye çalışan mültecilerin önünü keseceği için bölgedeki hâkimiyeti sağlamak istemektedir. Fransa'nın Libya'daki mücadelesinin diğer bir önemli sebebi ise uluslararası arenada, başta Almanya olmak üzere AB ülkelerine askeri dehasını ve liderliğini kanıtlama arzusudur.

UMH'nin ilk amacı Trablus'u ve Libya halkını korumak iken sahada elde edilen askeri başarı hedeflerin yenilenmesine sebep olmuştur. UMH artık Libya'da tam saha hâkimiyeti kurmayı istemektedir. Fransa hükümeti, desteklediği Hafter'in umduğu başarıyı gösterememesinden

ve Trablus'a girme ihtimalinin ortadan kalkmasından rahatsız olduğu için pozisyon değişikliğine gitmiştir. Halife Hafter'in uluslararası arenada ve iç siyasette desteği azalınca ve sahada avantajlı konuma gelen taraf Hafter güçleri değil de UMH olunca, yanlış bir politika izlediğini fark eden Fransa, yapmış olduğu yatırımların boşa çıkması ve amaçlarına ulaşamama problemiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple Fransa, Libyadaki dengeleri değiştirdiğine inandığı Türkiye'ye karşı NATO üzerinden saldırgan bir diplomatik yol izlemeyi tercih etmiştir. Fransa'nın bu hamlesinin altında aynı zamanda, Suriye meselesinde Türkiye'nin etkin bir şekilde varlığı sebebiyle dışlandığını ve bu yüzden de Suriye'de etkin olamadığını düşünmesi yatmaktadır. Suriye ile Libya meselesinin ayrı okunamayacağını bilincinde olan Fransa, Libya'daki durumun da Suriye gibi aleyhine gelişeceğini düşünmekte ve adımlarını buna göre atmaktadır. Fransa, sahadaki güncel durum kimin kazanacağını net bir şekilde göstermediğı için, iki tarafı da desteklemeye devam etmektedir. Böylece, iç savaştan güçlü bir şekilde başarıyla çıkan tarafın yanında olarak onunla çıkarlarını korumak adına anlaşmalar yapacağını sinyalini vermektedir. Libya'da çelişkili politikalar sürdüren Macron hükümetinin mevcut kararsız politikalarından kurtulup kurtulamayacağı ise merak konusudur.

***SENANUR FATMA ÖZKARS**

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler 3.Sınıf

KAYNAKÇA

BBC, Halife Hafter: Libyanın Başkenti Trablusu Ele Geçirmeye Çalışan General, 30/12/2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47852250>

Euronews, Libyada siyasi dengeyi değiştiren General Halife Hafter kimdir?, 31/12/2019, <https://tr.euronews.com/2019/12/31/libya-da-siyasi-dengeyi-degistiren-general-halife-hafter-kimdir>

Faytre, L. (2020), Fransa'nın Libya Politikası. SETA Perspektif, 259, 1-7.

Yunanistan'ın Libya Politikası ve Türkiye*

Doğu Akdeniz'de var olan Türkiye-Yunanistan arasındaki deniz yetki alanı mücadelesi ve Yunanistan'ın Libya'ya olan coğrafi yakınlığı göz önüne alındığında, Yunanistan'ın Libya meselesine bu denli müdahil olması daha kolay anlaşılmaktadır. Bölgeye komşu ülkeler arasında ve özellikle Türkiye-Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı uyuşmazlıklarının devam etmesi, 2011 yılında bulunan Afrodit enerji sahasındaki gelişme sonucu Kıbrıs'ta oluşan deniz yetki sorunu ve ülkelerin giderek artan enerji ihtiyacı bölgenin geleceğini daha da çıkmaza sokmaktadır. Türkiye-KKTC ve Yunanistan-GKRY tarafları arasındaki anlaşmazlık, bölgenin geleceği için en önemli sorunların başında gelmektedir. Türkiye ile Trablus'taki meşru Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında 27 Kasım 2019'da Deniz Yetki Alanı Sınırlandırma Antlaşması imzalanmasından sonra ise Yunanistan'ın dikkati Libya krizinde giderek daha da önemli bir aktör haline gelen Türkiye'nin politikaları üzerine çevrilmiştir. Yunanistan, imzalanan mutabakatı kendi egemenlik haklarına bir saldırı olarak nitelendirmekte ve mutabakatın uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirterek bu anlaşmayı tanımadığını söylemektedir. Türkiye ise imzalanan Deniz Yetki Sınırlandırması Antlaşması'na dayanarak Girit'in doğusunda arama çalışması yapmayı planlanmaktadır. Fakat Yunanistan, Türkiye'nin arama faaliyetinde bulunmayı planladığı bölgede münhasır hakka sahip olduğunu savunarak Türkiye'ye AB tarafından ekonomik yaptırım uygulanmasını talep etmektedir.

Bölgedeki diğer devletlerde olduğu gibi Yunanistan'ın da Doğu Akdeniz'de çıkar ve menfaatleri bulunmaktadır. Yunanistan, 2008-2013 ekonomik krizinden sonra zayıflamış olan Doğu Akdeniz'deki siyasi ve ekonomik konumunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin Libya'da askeri, ekonomik veya siyasi anlamda oluşan otoritesi ve oldukça etkin konumu ise Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de ki çıkarlarına ters düşmektedir. Kasım ayında imzalanan mutabakat, Türkiye ile Yunanistan arasında zaten var olan kıta sahanlığı tartışmalarını daha da alevlendirmiştir. 27 Kasım'da imzalanan antlaşma Girit Adasının doğusunda kalan bölgenin Türkiye ve Libya tarafından idare edileceğini belirtmektedir. Fakat Yunanistanın "*Türkiye'nin provokasyonlarına karşı koruma kalkarı*" olarak betimlediği, Doğu Akdeniz'de çıkarılacak gazı Avrupa'ya taşınması planlanan Eastmed projesinin de aynı noktadan geçmesi planlanmaktadır. Türkiye ve Libya arasında imzalanan bu mutabakat; Yunanistan, İsrail ve GKRY arasında planlanan Eastmed projesini de etkileyebilme potansiyeline sahiptir.(ABD Eastmed projesini desteklerken, Türkiye bu projenin Uluslararası Hukuka ve Deniz Hukukuna aykırı olduğunu belirtmektedir.)

Yunanistan kendi çıkarları doğrultusunda, Libya iç savaşında darbeci General Hafter'i desteklemektedir. Hafter'i desteklemesinin birinci sebebi, ilk olarak değindiğimiz üzere

Türkiye ile Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) arasında imzalanan anlaşmanın General Hafter tarafından verilen, anlaşmanın geçersiz kılınacağı sözüdür. İkinci sebebi ise Türkiye'nin desteklediği Ulusal Mutabakat Hükümetine karşı Hafter ile kendi istediği şartlarda bir deniz yetki alanı sınırlandırmasını belirlemek için anlaşma koltuğuna oturmayı planlaması ve bu anlaşma ile Türkiye'nin hak iddialarını geçersiz kılacağını düşünmesidir.

Türkiye ile Libya arasında imzalanan anlaşmalar sonucunda, Yunanistan tarafından mevcut Libya Hükümetine cevap olarak gerçekleştirdiği bazı tepkiler meydana gelmiştir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

- Libya'nın Atina büyükelçisinin istenmeyen kişi (personanongrata) ilan edilmesi.
- BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya olan silah ambargosunun denetlenmesi için başlattığı İrini Operasyonu'nda aktif görev alınması.
- Libya sorununa çözüm arayan Berlin Konferansına katılma girişimidir.

Yunanistan, özellikle Türkiye ve Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan bölgesel güvenlik mutabakatlarına karşı var olan tepkisini masaya yatırabilmek için Berlin'de toplanan ve Libya krizinin ele alındığı konferansa katılmak istemiştir. Fakat Alman hükümetinin konferans için Berlin'e davet ettiği ülkeler arasında Yunanistan yer almamıştır. Bu duruma tepkili olan Yunanistan, Ankara ile Libya hükümeti arasında imzalanan anlaşmanın fesh edilmesini istemiştir ve edilmediği takdirde ise konferanstan çıkacak her türlü çözümü veto edeceğini söylemiştir.

Doğu Akdeniz ve Libya sorununda Yunanistanın Türkiye ile uzlaşma yerine çatışma politikası yürütmesi ve Libya konusunda agresif bir tutum izlemesi, Yunanistan'ın istediklerini elde etmesinde etkili olamamakta ve mevcut politikasının başarısız olduğunu gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, Libya meselesinde hem bölgenin geleceği hem de ülkelerin kendi çıkarlarını daha barışçıl yoldan koruyabilmesi için bölgede etkili güçler olan Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak muhtemel bir uzlaşmanın şart olduğu ortadadır.

***ÜLKÜ ÇAMURCU**

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler 2. Sınıf

KAYNAKÇA

Euronews, Stelyo Berberakis Türk-Yunan ilişkilerini Libya ile imzalanan deniz yetki alanı mutabakatı nasıl etkiler?

Setav.org/ Kemal İnat "Yunanistan'ın Libya politikası."27 Haziran 2020

Orsam.org/ İsmail Şahin "Yunanistan'ın Libya politikası."30.06.2020

Avrupa Birliği'nin Libya Politikası*

Avrupa Birliği kurulduğu yıldan bu yana Kuzey ve Orta Afrika ülkelerine önem vermiştir. Özellikle eski sömürü bölgesi olması nedeniyle Fransa ve İngiltere'nin ve coğrafi konum nedeniyle de İtalya'nın bölgedeki hassasiyeti daha fazla olmuştur. 2011 yılında Libya'da iç savaşın başlamasının ardından AB bölgedeki gelişmeleri dikkatle incelemiştir. Olası sığınmacı sorununu karşı Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (FRONTEX) önlemler almaya başlamıştır. AB, BM kapsamında alınan kararları uygulamayı sürdürmüştür. Tüm bunların dışında Fransa, İngiltere gibi AB ülkeleri askeri müdahaleyi desteklese de AB bu konuda bir bütünlük sağlayamamıştır. Bu nedenle de AB, 2011 yılında Libya konusunda başarı sağlayamamıştır.¹

Darbe ile başa gelen 42 yıllık Kaddafi yönetiminin halkına yaptığı kötü muamele ve Tunus'ta başlayan Arap Baharının Libya'ya sıçraması sonrasında uluslararası örgütler Libya politikasında değişiklikler yapmışlardır. Avrupa Birliği Konseyi bu durumda 2011 Mart ayında Libya yöneticilerinden bazıları hakkında kısıtlama kararı almıştır.²

Son yıllarda değişim gösterse de Libya genel anlamıyla tek güç tarafından yönetilen bir ülke olmuştur. Özellikle Kaddafi döneminde siyasal anlamda bir muhalefetin olamaması demokratiklik konusunun sorgulanmasına yol açmıştır. Ayrıca insan hakları ihlallerinin olması, özgürlüğün kısıtlanması ve ekonomik dengesizlikler Libya'yı değişime sürüklemiştir.³ 2011 yılında başlayan bu değişim sürmektedir. AB açısından bakıldığında temel değerler olarak kabul edilen demokrasi, insan hakları, özgürlükler gibi konuların ihlal edilmesi ve ekonominin dengesiz olması Libya ile olan ilişkilerin değişmesine yol açmıştır.

AB ülkeleri kendi aralarında ortak bir Libya politikası benimseyememiştir. Hafter'i destekleyen Fransa ve Yunanistan gibi ülkeler Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin başarılarından rahatsız olurken bu hükümeti destekleyen İtalya memnun olmuştur. Bu durum ise AB üyelerinin ortak bir dış politika benimseyemediklerini bir kez daha göstermiştir. Bunun dışında ortak politika benimsenememesinin bir diğer örneği de AB ülkelerinin hava ve deniz kuvvetlerinin kullanmak konusunda isteksiz olması ve Libya'ya silah taşıdığı iddia edilen gemilere düzenlenecek müdahalenin çerçevesinin çizilememesidir. AB içinde özellikle iki ülke ön plana çıkmaktadır. Eski sömürsü olduğu için hak iddia eden Fransa ve enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü Libya'dan karşılayan İtalya bölgesel politikaları nedeniyle sık sık gergin ilişkiler yaşamaktadır.⁴

Günümüzde yaşanan iç çatışmada AB ülkelerinin liderleri BM nezdinde alınan kararlara uyulması ve Libya'da devam eden çatışmaların barışçıl yolla sonlandırılması gerektiğini vurgulamışlardır.⁵

Almanya ve İtalya başbakanları ile Fransa cumhurbaşkanı yayınladığı ortak bildiri ile Libya'daki silah ambargosunu ihlal eden ülkelere karşı yaptırım olasılıklarının olduğunu belirttiler. Alman hükümetinin yaptığı açıklamada *"Denizde, karada veya havada ambargo ihlallerinin devam etmesi durumunda yaptırım uygulama konusunu değerlendirmeye hazırız."* ifadelerine yer verildi. Üç ülkenin ortak bildirisinin ardından Avrupa Komisyonu'nun teklifinin beklendiği açıklandı. Bildirinin ardından Almanya, İtalya ve Fransa liderleri Libya'da çatışan ve destekleyen güçlerin silah ambargosuna uymalarını ve artan müdahaleleri sonlandırmalarını ifade ettiler.⁶

Sonuç olarak AB söylemsel olarak Libya konusunda insan hakları, demokrasi, iç işlere karışmama gibi konulara dikkat çekmiş olsa da bunlar Birliğin hemen her konuda verdiği demeçlerdir. Kuruluş amacına hala ulaşamamış ve siyasi birliğini sağlayamamış bir kurum olan AB bu nedenlerle ortak bir dış politika benimseyememiştir. AB içinde her ülke kendi çıkarları doğrultusunda Libya'daki tarafları desteklemeye ve yatırımlar yapmaya devam etmektedir. AB'nin Libya'da özellikle rahatsız olduğu konu ise Türkiye'nin bölgesel etkisinin fazla olması ve bu etkinin Doğu Akdeniz politikası üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmasıdır.

***YAĞMUR ARDIÇ**

Süleyman Demirel Üniversitesi, Avrupa Birliği Çalışmaları Doktora

KAYNAKÇA

Madak, Ö ve Gençalp, E (2020). 2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Askeri Müdahale Girişimi, Journal of Yaşar University Special Issue on 3rd International EUREFE Congress, s.6.

Doğan, G ve Durgun, B (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 15(1), s.80.

Çapar, O (2020). Bağımsızlıktan Sonra Kuzey Afrika Ülkelerinde Siyasi Süreç Fas ve Libya Örneği, Tarih ve Gelecek Dergisi, 6(2), s.705.

[Inat, K \(2020\). AB'nin Libya Politikası: Petrol ve Mülteci Kavgası. https://www.setav.org/abnin-libya-politikasi-petrol-ve-multeci-kavgasi/.](https://www.setav.org/abnin-libya-politikasi-petrol-ve-multeci-kavgasi/)

[Anadolu Ajansı. \(2020\). AB, Libya'da Barış Sürecinin BM Nezdinde Yürütülmesi Konusunda İsrarlı. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-libyada-baris-surecinin-bm-nezdinde-yurutulmesi-konusunda-istirarli/1889746.](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-libyada-baris-surecinin-bm-nezdinde-yurutulmesi-konusunda-istirarli/1889746)

Sputnik, (2020). Almanya, İtalya ve Fransa'dan Libya'daki Askeri Ambargo İhlallerine Karşı Yaptırım Tehdidi, [https://tr.sputniknews.com/avrupa/202007191042481520-almanya-italya-ve-fransadan-libyadaki-askeri-ambargo-ihlallerine-karsi-yaptirim-tehdidi/.](https://tr.sputniknews.com/avrupa/202007191042481520-almanya-italya-ve-fransadan-libyadaki-askeri-ambargo-ihlallerine-karsi-yaptirim-tehdidi/)

SONUÇ

Libya iç savaşında bugün gelinen noktada, stratejik konumundan dolayı savaşın gidişatını değiştirebilme potansiyeli bulunan bir kent olan Sirte ve aynı zamanda Cufra'ya, Libya hükümetinin olası bir operasyonu konuşulmaktadır. Bilindiği üzere, geçtiğimiz aylarda Hafter kuvvetlerinin Libya'da birçok noktayı ele geçirerek hâkim bir konuma gelmesi, Türkiye'nin Libya hükümetine sağladığı destekle, özellikle de Türk sihalarının bölgede aktif bir şekilde faaliyet göstermesi sonucunda sona ermişti. Ancak, savaş hala sona ermiş değildir ve birçok devletin Hafter kuvvetlerine olan desteği malumdur. Bu sebeple de söz konusu Sirte ve Cufra

harekâtlarının, Libya hükümeti kuvvetlerinin stratejik üstünlük elde edebilmesi açısından kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Libya krizi, tıpkı Suriye meselesi gibi bir iç savaştan ziyade uluslararası bir mesele haline gelmiş, hâlihazırda uluslararası siyasetin ana gündem maddelerinden biri olarak yerini almıştır. Söz konusu krize, doğrudan ya da dolaylı yoldan müdahil olan birçok devlet, bölgede salt menfaatleri doğrultusunda hareket ederek savaşın uzamasına sebebiyet vermektedirler. Bunun belki de en tipik örneği olarak Rusya verilebilir. Rusya, Wagner milislerini, iddialara göre BAE tarafından sağlanan finansmanla Libya sahasına sürmekte, böylece hem savaşın uzamasına hem de Libya halkı açısından insani bir trajediye de sebep olmaktadır.

Bunun dışında Libya krizi, bazı ülkeler arasındaki siyasi ilişkilerin de test edilmekte olduğu bir meseledir. Mesela, Türkiye ile Rusya, Suriye meselesinde Astana, Soçi ve son olarak Moskova Mutabakatı süreçlerinde, bunun yanı sıra S-400'lerin satışı, Türk Akımı, Akkuyu nükleer santrali projesi gibi birçok alanda işbirliği zemininde ilişkilerini geliştirmiş olsalar da Libya meselesinde birbirlerine zıt konumda bulunmaktadır. Öyle ki geçtiğimiz günlerde, Ermenistan tarafından Azerbaycan'ın Tovuz şehrine düzenlenen ve birçok askerin şehit olduğu saldırının, Rusya desteğiyle gerçekleştiği ve esas amacının Türkiye'nin Libya'daki ilerleyişini engellemek olduğu çeşitli uzmanlar tarafından dile getirilmiştir. Diğer bir örnek olarak, NATO'nun başat güçlerinden biri olan Fransa'nın, içerisinde yer aldığı örgütün kuruluş amacıyla çelişen bir şekilde, Rusya ile aynı saflarda yer alarak darbeci Hafter'i desteklemesi verilebilir. Bunun sebebi de bilindiği üzere, Fransa'nın Afrika kıtasındaki geçmişten bugüne var olan emperyal hedefleridir.

Türkiye, Libya meselesine salt menfaat odaklı yaklaşan birçok devletin aksine, bölgede barış ve huzur ortamının tesis edilmesi için mücadele vermektedir. Türkiye'nin meşru Libya hükümetine olan siyasi ve askeri desteği de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Her ne kadar Türkiye tarafından, Libya'daki muhtemel çözümün askeri değil siyasi olduğu vurgulansa da siyasi manada bir çözüm elde edebilmenin yolunun da askeri gücün sahaya sürülmesiyle sağlanacağı unutulmamalıdır. Türkiye'nin askeri manadaki desteğiyle, Libya ordusunun Hafter kuvvetleri karşısında, kısa sürede hâkim bir konuma gelmesi ve uluslararası arenada tanınırlığının artması da bunun göstergesidir. Netice itibarıyla, Libya meselesindeki muhtemel bir çözümün yalnızca Türkiye'nin öncülüğünde gerçekleştirilebileceği söylenebilir. Bu sebeple Türkiye, bölgede izlediği proaktif siyasetini sürdürerek, "*Libya, Libyaıllarıdır.*" düsturuyla Libya hükümetine sağladığı desteği arttırarak devam ettirmelidir.